

Henna Harju

Yksilön kokemuksista toiminnan tuloksiksi

*Kartoitus STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen
tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointikäytännöistä*

Sisällys

Saatteeksi	3
1. Kartoituksen lähtökohdat	4
1.1. Kartoituksen taustaa	4
1.2. Kartoituksen aineistojen ja menetelmien kuvaus	6
2. Sopeutumisvalmennuksen arvioinnin lähtökohdat	9
2.1. Osallistujassa tapahtuneen muutoksen tarkastelu	9
2.2. Arviointitiedon kohdentaminen ja hyödyntäminen	11
3. Sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointi	14
3.1. Arviointivälineiden valinta	14
3.2. Milloin kannattaa mitata?	15
4. STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen mittarit ja yhteismitallisuus	19
4.1. STEA:n seurannan uudistus ja mittarit	19
4.2. Vertaistuen, osallisuuden ja valtaistumisen mittarit	21
4.3. Yhteismitallisuuden edellytyksiä STEA-rahoitteisessa sopeutumisvalmennuksessa ja STEA-rahoitteisessa toiminnassa yleensä	24
5. Johtopäätökset ja kehittämissuhteet	28
Lähteet	31
Liite 1. Kyselylomakkeet A ja B	33

Saatteeksi

Suomalaisilla vammais- ja potilasjärjestöillä on ollut keskeinen rooli sopeutumisvalmennuksen sisällön kehittämisessä ja sen tuomisessa osaksi suomalaista kuntoutuksen paradigmaa. 1960-luvun vastasokeutuneiden kursseista ja vammaisten lasten leiritoiminnasta on kuljettu pitkä matka sopeutumisvalmennuksen sisältöjen ja ammatillisen työotteen kehittämisessä. Samalla sopeutumisvalmennuksen asema on vakiintunut. Tänä päivänä sopeutumisvalmennus on osa suomalaista kuntoutusjärjestelmää ja sopeutumisvalmennusta rahoittavat Suomessa STEA, Kela, kunnat ja vakuutuslaitokset. Tämä raportti kokoaa ensimmäistä kertaa yhteen STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointia ja siihen liittyviä käytäntöjä.

Kaikessa sopeutumisvalmennuksessa tarve lähtee ihmisen elämässä tapahtuneesta muutoksesta, johon hän ja hänen läheisensä tarvitsevat tukea ja apua. Niin sopeutumisvalmennuksen toteuttajille kuin toiminnan rahoittajille yhteistä on halu selvittää toiminnan tuloksellisuutta. Sopeutumisvalmennuksen järjestäjän näkökulmasta tuloksellisuutta tulee arvioida oman elämäntilanteensa jäsentämisessä tukea tarvitsevan yksilön näkökulmasta. Kysymys, joka meidän tulee sopeutumisvalmennuskursseja järjestävänä tahona itsellemme esittää, kuuluu: ”Saivatko osallistujat kurssilta me sen avun ja hyödyn, jonka he tavoitteeksi asettivat?”. Tämä osallistujien subjektiivinen kokemus siitä, millaista hyötyä he ovat saaneensa toimintaan osallistumisesta on keskeinen – joskaan ei ainut – osa järjestölähtöisen sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointia. Tämän lisäksi tarvitaan pohdintaa siitä, voimmeko löytää vamma- ja sairausryhmäneutraaleja tuloksellisuuden yhteismitallisia mittareita. Samalla haastan toiminnan rahoittajat vahvistamaan omaa ymmärrystään sopeutumisvalmennuksen käsitteellisestä sisällöstä ja sen hyvinvointia edistävästä vaikutuksista.

Sopeutumisvalmennus on menetelmänä tänä päivänä ajankohtaisempi kuin kenties koskaan. Sillä on tärkeä tehtävä pitkäaikaissairaiden, vammaisten ja muiden äkillisiä kriisejä kokeneiden ihmisten osallistumisen ja osallisuuden kokemuksen lisäämisessä ja voimavarojen vahvistamisessa. Se on myös osa myös järjestöjen yleishyödyllistä työtä, jonka rahoituksen toivon säilyvän myös tulevaisuudessa.

Tämä erityisasiantuntija, YTM **Henna Harjun** koostama kartoitus on sopeutumisvalmennusta järjestävien sosiaali- ja terveystieteiden järjestöjen yhteinen ponnistus sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnin kehittämiseksi. Raportti osoittaa, että sopeutumisvalmennusta tuottavilla järjestöillä on erinomaiset arviointivalmiudet.

Haluan kiittää Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:a järjestöjen STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointiin liittyvän kartoituksen, seminaarin ja näiden pohjalta laaditun raportin rahoittamisesta. Kiitokset ennen kaikkea tämän raportin kirjoittaja, erityisasiantuntija, YTM Henna Harju sekä järjestöjen kuntoutusammattilaisista koottu asiantuntijaryhmä, jonka muodostivat **Anu Korhonen** Eläkeliitosta, **Marja Nylén** Epilepsialiitosta, **Annika Ingves** Neuroliitosta, **Päivi Ritvanen** Suomen CP-liitosta, **Susanna Ryynänen** Lihastautiliitosta ja **Piia Pietilä** Kuntoutussäätiöstä. Olette tehneet suuren työn järjestölähtöisen sopeutumisvalmennuksen arvioinnin kehittämisessä.

Anssi Kemppi
toiminnanjohtaja
Eläkeliitto ry

1. KARTOITUKSEN LÄHTÖKOHDAT

1.1. Kartoituksen taustaa

Tämä kartoitus on toteutettu keskellä kahta suurta toimintaympäristön muutosta, jotka koskettavat Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskukseen (STEA) rahoittamaa sopeutumisvalmennusta tuottavia järjestöjä. Ensimmäinen näistä on STEA-rahoituksella toteutetun toiminnan tuloksellisuuden raportoinnin ja arvioinnin kehittämistyö, joka käynnistyi vuonna 2019 osana STEA:n strategiauudistusta. Kehittämistyön tavoitteena on keventää raportointia kokonaisuudessaan sekä parantaa kerättävän tiedon hyödynnettävyyttä ja oikea-aikaisuutta. Tavoitteena on myös, että haku- ja raportointilomakkeet vastaisivat enemmän toisiaan.¹ Uusi avustushakemus pohja otettiin käyttöön syksyllä 2020 ja uuteen tuloksellisuusraportointiin siirrytään vuonna 2021.

Toinen sopeutumisvalmennustoiminnan kannalta merkittävä muutos on STEA:n syyskuussa 2020 tekemä linjaus, jonka mukaan STEA-rahoitteisessa toiminnassa sopeutumisvalmennus-termiä ei enää tule käyttää vuoden 2021 alusta. Muutoksella halutaan tehdä eroa Kela-rahoitteiseen sopeutumisvalmennukseen.² Tässä kartoituksessa sopeutumisvalmennus-termi on vielä käytössä, koska kartoitus kohdistuu vuonna 2020 toteutettuun toimintaan ja silloin vakiintuneessa käytössä oleviin termeihin.

Sopeutumisvalmennus on osa suomalaista kuntoutusjärjestelmää ja sopeutumisvalmennusta rahoittavat Suomessa STEA, Kela, kunnat ja vakuutuslaitokset. Vuonna 2019 STEA-avustuksen piirissä oli 43 sopeutumisvalmennusta tuottavaa järjestöä.³ Sopeutumisvalmennusta tuottavat järjestöt muodostavat yhtenäisen ja yhteiseen tavoitepohjaan nojaavan ryhmän muiden sosiaali- ja terveysalan järjestöjen moninaisessa joukossa.

Idea tämän kartoituksen toteuttamisesta syntyi järjestöjen sopeutumisvalmennusryhmässä käydyistä keskusteluista vuonna 2019. Keväällä 2019 sopeutumisvalmennusryhmässä järjestettiin työpajapäivä, jossa Learning cafe -menetelmällä kerättiin tietoa ja työstettiin sopeutumisvalmennuksen arviointiin liittyviä teemoja. Tätä tilaisuutta suunnittelemaan valittiin suunnitteluryhmä, johon kuuluivat: **Anu Korhonen** Eläkeliitosta, **Piia Pietilä** Kuntoutussäätiöstä, **Timo Rautiainen** Munuais- ja maksaliitosta, **Päivi Ritvanen** Suomen CP-liitosta, **Marja Nylén** Epilepsialiitosta ja **Arja Toivomäki** Neuroliitosta. Työpajan jälkeen todettiin tarve lähteä kartoittamaan edellytyksiä sopeutumisvalmennuksen arvioinnin yhteismitallisuudelle.

¹ Tuomi: Uusilla toimintatavoilla uuteen aikaan.

² Järjestöjen sopeutumisvalmennustoiminta.

³ STEA:n tilastot 10.12.2020.

Sopeutumisvalmennusjärjestöjen ryhmä haki Eläkeliiton hallinnoimana STEA:lta avustusta STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointiin liittyvää seminaaria ja kartoitusta varten. Sopeutumisvalmennusjärjestöissä käytetään sopeutumisvalmennuksen tulosten ja vaikutusten mittaamiseen pääosin itse laadittuja kyselylomakkeita, mutta myös validoituja elämänlaatumittareita tai muita menetelmiä. Kyselyjen ja mittareiden käyttökokemuksia ei kuitenkaan ole tarkemmin kartoitettu. Tavoitteena oli laatia katsaus käytössä olevista menetelmistä ja arvioida niiden tuottamaa tietoa suhteessa sopeutumisvalmennuksen tavoitteisiin. Koska kartoitus ajoittui keskelle STEA-seurannan uudistusta, oli luontevaa kartoittaa myös sopeutumisvalmennusjärjestöjen ensivaikutelmia uudistuksesta ja siitä, miten se heijastuu heidän arvioinnin toteutukseensa.

STEA:n tätä kartoitusta varten myöntämällä rahoituksella on toteutettu kaksi sähköistä kyselyä (huhti–toukokuussa 2020 ja marraskuussa 2020), 19.11. järjestetty seminaari sekä näihin aineistoihin nojaava marras–joulukuun taitteessa 2020 kirjoitettu, käsillä oleva kartoitusraportti. Seminaarin ja keväällä 2020 toteutetun kyselyn valmistelua varten muodostettiin asiantuntijaryhmä, jonka muodostivat: Anu Korhonen Eläkeliitosta, Marja Nylén Epilepsialiitosta, Annika Ingves Neuroliitosta, Päivi Ritvanen Suomen CP-liitosta, Susanna Ryyänen Lihastautiliitosta ja Piia Pietilä Kuntoutussäätiöstä. Ryhmä suunnitteli ja toteutti sähköisen kyselyn huhtikuussa 2020. Kohti yhtenäisempää tuloksellisuuden osoittamista järjestöissä -seminaari järjestettiin 19.11.2020 webinaarina, ja siihen ilmoittautui yhteensä 74 henkilöä. Seminaarin iltapäivässä järjestöt pääsivät pienryhmissä pohtimaan sopeutumisvalmennuksen arvioinnin toteutusta, mittareita ja niiden kehittämistä. Yhteiskehittämisen ja seminaarin sähköisten äänestysten tuloksia on hyödynnetty tämän raportin aineistoina.

Sopeutumisvalmennuksen arviointia tai ainakaan STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointia ja siihen liittyviä käytäntöjä ei ole tiettävästi aiemmin kartoitettu Suomessa. Vuonna 2014 valmistui Sopeutumisvalmennus – Suomalaisen kuntoutuksen oivallus -kirja.⁴ Kirjan tavoitteena oli koota ja kuvata sopeutumisvalmennuksen historia, määritelmät ja käsitteet, teoreettiset lähestymistavat, tavoitteet ja menetelmät sekä kokemustieto. Kirjassa käsitellään myös arviointia, mutta näkökulma on pääasiassa sopeutumisvalmennukseen osallistujan itselleen asettamien, kuntoutusprosessia tukevien tavoitteiden näkökulma. Tämä käsillä oleva raportti keskittyy sopeutumisvalmennuksen arviointiin palveluna. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen motiiveja ja arviointitiedon hyödyntämistä kartoitettiin Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) toimesta vuonna 2012⁵. Selvitettiin ajoittui edellisen STEA:n (silloinen RAY) seurannan uudistuksen yhteyteen.

⁴ Streng (toim.): Sopeutumisvalmennus. Suomalaisen kuntoutuksen oivallus.

⁵ Koskela: Kehittämishankkeiden arvioinnin tila. Motiivit ja arviointitiedon hyödyntäminen sosiaali- ja terveysalojen järjestöissä.

Tämän raportin toteutuksesta ja osin myös aineiston keruusta on vastannut Eläkeliiton toimeksiannosta Kuntoutusäätiön erityisasiantuntija, YTM Henna Harju. Tavoitteena oli tehdä kompakti aineisto- ja käytäntölähtöinen raportti, joka koostuu yhteen arviointiin liittyviä käytäntöjä ja ideoita sekä tarjoaa näkökulmia arviointiin ja seurannan uudistumiseen STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen toteuttajille sekä rahoittajan edustajille.

1.2. Kartoituksen aineistojen ja menetelmien kuvaus

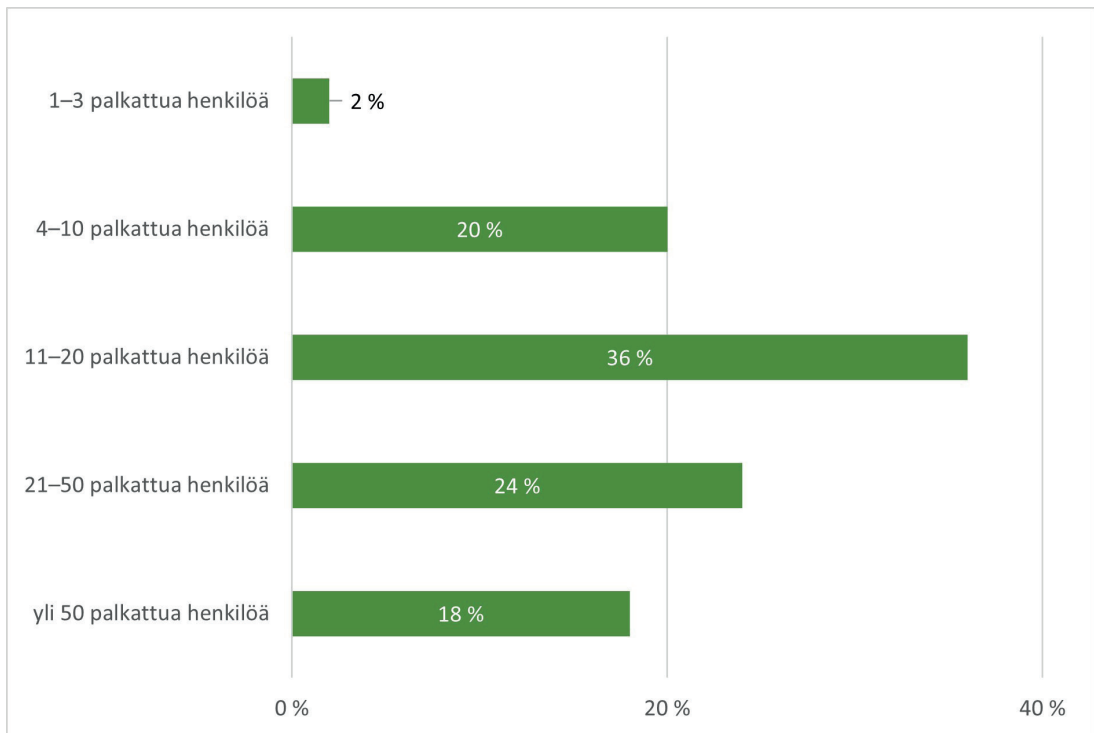
Tässä raportissa on hyödynnetty aineistona:

- Asiantuntijaryhmän huhtikuussa 2020 toteuttamaa kyselyä (jatkossa kysely A) Kyselyn vastausaika oli 24.4.–27.5.2020 ja N=19
- Kuntoutusäätiön marraskuussa 2020 toteuttamaa kyselyä (jatkossa kysely B). Kyselyn vastausaika oli 20.–29.11.2020 ja N=50
- Seminaarin yhteiskehittämisen aineistoja
- Seminaarissa toteutettujen sähköisten äänestysten tuloksia, N=53–57

Kysely A toimitettiin avoimena linkkinä yhteensä 43 henkilölle, jotka työskentelevät sopeutumisvalmennusta toteuttavassa järjestössä. Kyselyn A vastaajilla oli mahdollisuus täyttää kysely useampaan otteeseen oman organisaation eri toimintojen näkökulmasta. Eli 19 saatua vastausta edustavat todennäköisesti vielä pienempää vastaajamäärää. Keväällä 2020 kerätty kyselyaineisto A kerättiin ennen STEA:n seurantajärjestelmän uudistusta. Uudistus heijastui voimakkaasti arviointiin liittyviin lähtökohtiin, joten täydentävä aineistonkeruu eli kysely B toteutettiin marraskuussa 2020.

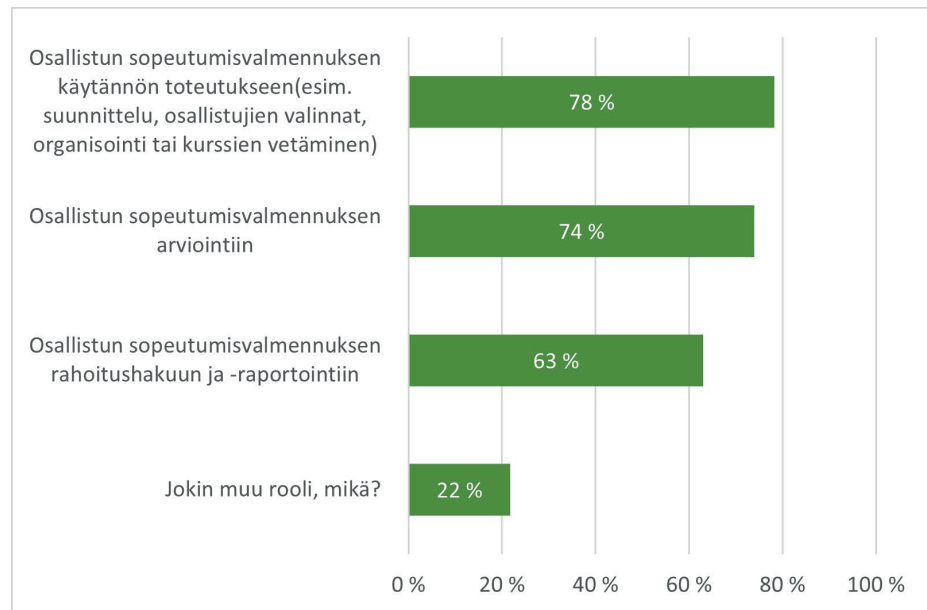
Kyselyn A vastauksista yli puolet koski toimintaa, jossa kohderyhmänä ovat aikuiset, noin kolmannes koski toimintaa, jossa kohderyhmänä ovat perheet ja noin 10 % vastauksista koski toimintaa, jossa iäkkäät ovat kohderyhmänä. Kyselyyn ei saatu yhtään vastausta nuorille, lapsille, ja pariskunnille suunnatuista sopeutumisvalmennuksista. Lähes 90 % kyselyn A vastauksista koski perinteistä kasvokkain toteutettavaa sopeutumisvalmennusta, lisäksi mukana oli muutamia vastauksia koskien monimuotoista sopeutumisvalmennusta sekä etänä toteutettavaa sopeutumisvalmennusta.

Kysely B toimitettiin marraskuussa 2020 kaikille seminaariin ilmoittautuneille henkilöille henkilökohtaisilla linkeillä ja lomakkeeseen sisällytettiin myös pieni seminaaria koskeva palauteosuus. Henkilökohtaisilla linkeillä toimitetun kyselyn vastausprosentti oli 49 %. Lisäksi kyselyä levitettiin avoimena linkkinä järjestöjen sopeutumisvalmennusryhmän sähköpostilistalla ja Facebook-ryhmässä sekä Kuntoutusäätiön ja Eläkeliiton some-kanavilla. Näiden kyselylinkkien kautta kyselyyn B saatiin yhteensä 50 vastausta. Kyselyvastaajat edustivat hyvin erikokoisia järjestöjä, ks. kuvio 1.

Kuvio 1. Kyselyn B vastaajien organisaatiokoot, N=45

Kyselyvastaajilta tiedusteltiin myös roolia sopeutumisvalmennuksen toteutuksessa, arvioinnissa sekä rahoitushaussa ja -raportoinnissa. Kuten kuviosta 2 käy ilmi 75 % vastaajista osallistuu sopeutumisvalmennuksen käytännön toteutukseen (esim. suunnittelu, osallistujien valinnat, organisointi tai kurssien vetäminen), 74 % osallistuu sopeutumisvalmennuksen arviointiin, 63 % osallistuu sopeutumisvalmennuksen rahoitushakuun- ja raportointiin ja 22 % valitsi kohdan joku muu rooli. Heidän joukossaan oli pääasiassa henkilöitä, jotka vastasivat koko sopeutumisvalmennuksen organisoinnista järjestössään. Lisäksi selvitimme aineistosta, kuinka moni sopeutumisvalmennuksen toteutukseen osallistujista osallistuu myös muihin rooleihin. Toteutukseen osallistuneista 83 % osallistui myös arviointiin ja 69 % osallistui myös rahoitushakuun.

Kuvio 2. Kyselyn B vastaajien roolit sopeutumisvalmennuksen toteutuksessa, arvioinnissa sekä rahoitushaussa ja -raportoinnissa, N=46 (monivalinta)

Marraskuussa 2020 järjestetyssä seminaarissa osallistujat työstivät yhdeksässä ryhmässä seuraavia sopeutumisvalmennuksen arviointiin liittyviä kysymyksiä⁶:

- 1) Millaisia haasteita olette tunnistaneet ja millaisia toimivia ratkaisuja olette kehittäneet seuraaviin sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuuden osoittamiseen liittyviin asioihin:
 - a. osallistujissa aikaansaatuisten muutosten sanoittaminen ja näkyväksi tekeminen
 - b. oikeiden arviointivälineiden valinta ja käyttöönotto
 - c. seurannan ja arvioinnin tuottaman tiedon hyödyntäminen
 - d. joku muu haaste ja siihen liittyvä ratkaisu, mikä?
- 2) Sopeutumisvalmennuksen tavoitteet liittyvät yleensä osallisuuteen, vertaistukseen ja valtaistumiseen. Miettikää jokaiseen kolmeen tavoitteeseen 1–2 konkreettista mittaria*/osoitinta, kysymystä tai väittämää, joilla voidaan parhaalla mahdollisella tavalla seurata ja arvioida kohderyhmässä aikaansaattavia muutoksia ja tuloksia.

*Mittarilla tarkoitetaan jotakin asiaa kuvaavaa tunnuslukua, esim. ystäviä saaneiden osuus, yksinäisyyttä kokevien määrä tai tupakoinnin lopettaneiden osuus. Hyvän mittarin avulla osoitetaan toiminnalla aikaansaattua tulosta (ei tuotoksia eikä toimintaa). Lähde: STEA:n avustusopas 2021.

⁶ Yhteiskehittämisen kysymyksen asettelusta vastasi seminaarissa fasilitaattorina toiminut toimitusjohtaja Antti Pelto-Huikko Ajatustalo Oy:stä.

Näitä kysymyksiä työstivät seminaarissa ryhmät, joihin oli valittu kirjurit etukäteen. Ryhmissä kirjattuja yhteenvetoja on hyödynnetty tämän raportin yhtenä aineistona.

Kartoituksen kyselyaineistot on analysoitu tarkastelemalla suoria jakaumia ja keskiarvoja, sekä laadullinen aineisto teemoittelemalla ja sisällön analyysiä hyödyntäen. Kyselyiden taustatiedoissa ei kysytty edustettua organisaatiota, mutta STEA-rahoitteista toimintaa toteuttavien järjestöjen kokonaismäärään (43 järjestöä) nähden kyselyn B aineistoa (N=50) voidaan pitää melko kattavana.

2. SOPEUTUMISVALMENNUKSEN ARVIOINNIN LÄHTÖKOHDAT

2.1. Osallistujassa tapahtuneen muutoksen tarkastelu

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen voidaan nähdä yleisellä tasolla toimintaan osallistuneiden toimintakyvyn, osallisuuden ja elämäntilanteen parantumisena. Kun arvioidaan toiminnan tuloksia, vaikutuksia ja vaikuttavuutta on keskeistä verrata tuloksia toiminnan tavoitteisiin. Tulosten suhteuttaminen tavoitteisiin on erityisen keskeistä, kun toteutetaan arviointia rahoittajalle raportointia varten. Oman toiminnan kehittämistä varten tehtävässä arvioinnissa voidaan antaa enemmän tilaa tavoitteiden ulkopuolella syntyneiden hyötyjen ja tulosten sekä kohderyhmän esittämien kehittämis ehdotuksien tarkastelulle. Nämä voivat ohjata toiminnan kehittämistä sekä tavoitteen asettelua seuraavalla rahoituskaudella.⁷

Marraskuussa 2020 järjestetyssä seminaarissa keräsimme sähköisen äänestyksen avulla tietoa siitä, mikä on tärkein sopeutumisvalmennusta toteuttavien järjestöjen arviointitiedonkeruuta ohjaava tekijä. Noin 60 % vastaajista vastasi, että tiedonkeruuta ohjaavat omat tiedontarpeet toiminnan kehittämistä varten. Noin 37 % vastaajista kertoi, että tiedonkeruuta ohjaavat rahoittajan raportointivaatimukset. Arviointiin käytettävissä olevat resurssit nähtiin tärkeimpänä ohjaavana tekijänä ainoastaan noin 4 % vastanneista järjestöissä⁸. Tämä tieto auttaa hahmottamaan arvioinnin tekemisen lähtökohtia ja prioriteetteja.

Seminaarin yhteiskehittämisaineistojen perusteella sopeutumisvalmennukseen osallistujien ei ole aina helppoa sanoittaa tapahtunutta muutosta tai omia tavoitteitaan. Aineiston mukaan nuoret koettiin tässä suhteessa kohderyhmänä haastavaksi, sillä pitkän tähtäimen suunnittelun ja omien tavoitteiden asettamisen sijaan keskeiseksi voi nousta hetkessä eläminen. Kun jokainen yksilö sanoittaa itse tapahtuneen muutoksen, sen mittaaminen kaikkien ymmärtämällä tavalla ei ole aina helppoa. Muutoksen mekanismit ovat myös aina yksilöllisiä, tilannesidonnaisia ja usein myös vaikeasti tavoitettavia. Kaikki eivät myöskään ole tottuneita arvioimaan itsessä tapahtuvia muutoksia. Tämä asettaa palautteen

⁷ Harju & Ruuth: Arvioinnin työkaluja -webinaarin 17.11.2020 aineisto; Harju & Ruuth: Kysely- ja haastattelurungot järjestötoiminnan arvioinnissa -webinaarin 13.10.2020 aineisto.

⁸ N=57

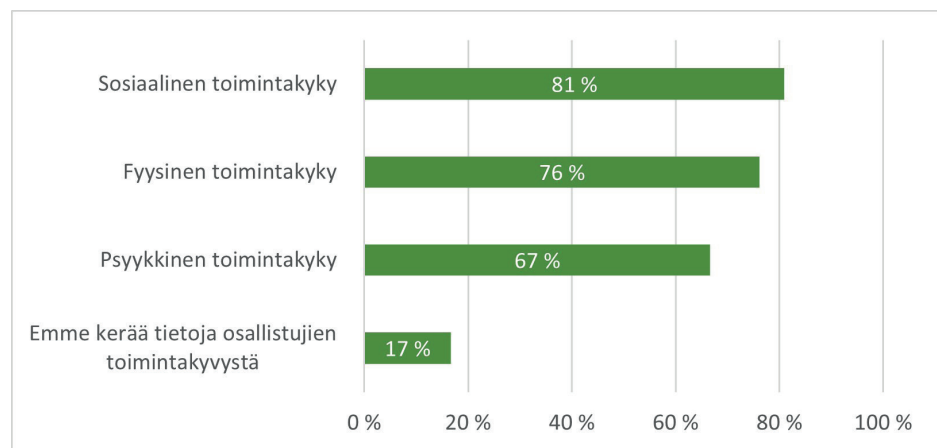
kerääjälle paljon vastuuta, jotta asiat osataan konkretisoida ja kysyä niin täsmällisesti, että vastaukset ovat luotettavia. Tässä tietysti auttaa kohderyhmän hyvä tuntemus, mutta vastaajilla on aina myös yksilöllisiä piirteitä, jotka ohjaavat vastaamista kuten kognitiiviset ja kielelliset taidot, ikä jne.

Arvioitaessa sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta keskeistä on osallistujien subjektiivinen kokemus siitä, millaista hyötyä he ovat saaneet toimintaan osallistumisesta. Muutosta kohderyhmän hyvinvoinnissa mitataan yleensä kohderyhmälle suunnattavalla kyselylomakkeella tai haastattelulla. Jotta päästään luotettavasti kiinni kohderyhmässä tapahtuneeseen muutokseen, on tehtävä loppumittauksen lisäksi alkumittaus, jolla selvitetään lähtötilannetta. Alku- ja loppumittauksen vertailtavuuden säilyttämiseksi on kysymyksenasettelun oltava myös yhtenevä joiltakin osin. Muutosten tarkastelussa on hyvä hyödyntää myös toimintaan osallistujan lähipiirin kokemuksia.

Yksilön hyvinvointiin vaikuttavat hyvin monet seikat, ja mikään toiminta ei tapahdu tyhjiössä. Käytännössä osallistujan hyvinvointiin liittyvien muutosten ja sopeutumisvalmennukseen osallistumisen välisten yhteyksien todentaminen ei ole aina mahdollista. Kurssille osallistujan tarkastelujaksolla käyttämistä muista tukimuodoista, palveluista sekä muista hyvinvointiin ja elämäntilanteeseen vaikuttaneista tekijöistä voi kysyä palautetta kerätessä. Tämän tiedon tulkinta ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Yhteiskehittämisen aineiston mukaan osa sopeutumisvalmennukseen osallistujista ei jostain syystä käytä heille kuuluvia perusterveydenhuollon palveluita, mikä heijastuu mm. heidän tarpeisiinsa ja tavoitteisiinsa sopeutumisvalmennuksessa voimakkaasti. Ylipäänsä kohderyhmien moninaiset tarpeet ja tilanteet koettiin yhteiskehittämisen aineistojen perusteella haastaviksi sekä alkutilanteen kartoituksen että sopeutumisvalmennuksen sisältöjen suunnittelun suhteen.

Kun on kyse etenevistä sairauksista, sopeutumisvalmennuksen myötä tapahtuneen muutoksen osoittaminen voi olla haastavaa. Aina ei myöskään ole kyse siitä, että toiminnan myötä olisi parannettu kohderyhmän toimintakykyä ja hyvinvointia. Kyse voi olla myös sopeutumisvalmennukseen osallistujan terveydentilan ja elämänlaadun ylläpitämisestä tai mahdollisimman vähäisestä heikkenemisestä. Keskeisessä roolissa myös tämän muutoksen todentamisessa on osallistujan henkilökohtainen sekä läheisten näkemys hyödyistä ja muutoksesta – eli se otettiin arjessa käyttöön uusia toimintatapoja tai muuttuiko arki ylipäänsä sopeutumisvalmennuksen jälkeen. Etenevien sairauksien kohdalla on järkevää painottaa välittömien ja lyhyemmän aikajänteen hyötyjen tarkastelua pitkän tähtäimen tulosten ja vaikuttavuuden rinnalla. Myös toimintakyvyn eri osa-alueiden tarkastelu voi tuoda esiin muutoksia. Sopeutumisvalmennukseen osallistumisen myötä osallistuja voi sopeutua elämään sairautensa tai vammansa kanssa paremmin, eli vaikka fyysisessä toimintakyvyssä ei tapahtuisi muutoksia voi psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky lisääntyä.

Yksi tapa mitata muutosta on arvioida muutoksia sopeutumisvalmennukseen osallistujan fyysisessä, psyykkisessä ja sosiaalisessa toimintakyvyssä. Alla olevasta kuvioista 3 käy ilmi, että toimintakykyä kuvaavat mittarit ovat laajalti sopeutumisvalmennusjärjestöjen käytössä. Vastaajista 81 % keräsi osallistujilta sosiaalista toimintakykyä kuvaavaa tietoa, 76 % fyysistä toimintakykyä kuvaavaa tietoa ja 67 % psyykkistä toimintakykyä kuvaavaa tietoa. Vain 17 % vastaajista ei kerää tietoa osallistujien toimintakyvystä. Toimintakykytiedon tuottamista kuntoutuksessa edesauttaa myös ICF-luokitus, joka tarjoaa erilaisia työkaluja, kuten eri terveydentilojen ydinaluelistoja ja niihin liittyviä arviointilomakkeita tarkenteineen. Näillä päästään pureutumaan konkreettisesti kuntoutujan toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kokonaisvaltaiseksi huomioimiseksi.⁹

Kuvio 3. Toimintakykyyn liittyvän tiedon kerääminen STEA-rahoitteiseen sopeutumisvalmennukseen osallistuneilta N=42 (monivalinta)

Useimmiten sopeutumisvalmennuksen osallistujilta pyydetään palautetta myös kurssin ulkoisista puitteista, eli majoituksesta ja ruokailuista. Nämä ulkoiset seikat muodostavat luonnollisesti osan osallistujan kokonaiskokemuksesta. Tyytymättömyys kurssin ulkoisiin puitteisiin voi laskea osallistujan arviota kurssikokemuksesta, joten sitä kannattaa tarkastella suhteessa vastaajan kurssin sisältöjä koskevaan palautteeseen.

2.2. Arviointitiedon kohdentaminen ja hyödyntäminen

Palvelun tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta arvioitaessa voidaan rakentaa monenlaisia arviointiasetelmia, jotka perustuvat eri tavoitteisiin ja tarkastelutasoihin. Arviointitietoa kerätessä ja analysoidessa tulee tietää, mitä tavoitteita vasten kerättyä tietoa tarkastelee. Kuntoutujan itselleen asettamien tavoitteiden mukainen tarkastelu tuottaa tietoa yksittäisen kuntoutujan kuntoutusprosessista, kun taas palvelulle asetettujen tavoitteiden ja tulosten tarkastelu kohdentuu palvelun laatuun ja tuloksellisuuteen.

⁹ Peurala: ICF ja sopeutumisvalmennus, s.150.

Seminaarin yhteiskehittämisen aineistojen perusteella sopeutumisvalmennuksessa osallistuja tyypillisesti asettaa myös omalle osallistumiselleen henkilökohtaiset tavoitteet, joihin hän toivoo muutosta. Näitä tavoitteita päivitetään ja seurataan osallistujien kanssa keskustellen sopeutumisvalmennuskurssin kuluessa. Tässä ns. väliarviointivaiheessa tarkistetaan kuntoutujilta, eteneekö kurssi heidän tavoitteidensa mukaisesti¹⁰. Tämä on tärkeä osa kuntoutusta, koska se auttaa osallistujaa myös hahmottamaan omaa tilannettaan ja toivottuja muutoksia. Kurssiohjaajan vastuulla on auttaa osallistujia löytämään sopivankokoisia tavoitteita. Näiden kuntoutujan itse asettamien tavoitteiden toteuman systemaattinen seuranta ja arviointi voivat myös tarjota tärkeää tietoa palvelun kehittämistä varten.

Rahoittajaraportoinnin näkökulmasta pelkkä toimintaan osallistujien henkilökohtaisiin tavoitteisiin pohjaava arviointi ei kuitenkaan ole riittävää. Rahoittajaseurantaa varten tarvittava arviointitieto pohjautuu palvelulle eli rahoitetulle toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin, jotka ovat yleisemmällä tasolla. Osallistujan ja palvelun tavoitteet voivat toki olla joiltain osin yhteneviä. Viime kädessä on kyse siitä, kohtaavatko ihmisten odotukset sopeutumisvalmennusta kohtaan toiminnalle asetettujen tavoitteiden kanssa. Kursseja markkinoissa tämä on hyvä pitää mielessä.

Yhteiskehittämisen aineistoissa tuotiin esiin myös tämä kahden eri tavoin kohdentuvan arviointitiedon keräämiseen liittyvä eettinen näkökulma. Palvelun arviointia varten kerättävä tieto ei aina hyödytä osallistujan omaa kuntoutumista, vaan kärjistäen *”palvelun tuloksellisuutta arvioitaessa osallistujat saavat objektin ja rahoituksen takuumiehen roolin”*. Toisaalta se, että palvelun tuloksellisuudesta saadaan tietoa, takaa palvelun laadun ja saatavuuden toivottavasti myös seuraaville sitä tarvitseville henkilöille.

Tyypillisin tapa arvioida palvelun laatua sosiaali- ja terveysjärjestöissä on tulosten tarkastelu ryhmätasolla. Palvelun laatua arvioitaessa tarkastelutaso voi perustua myös tieteellisempään asetelmaan, jolloin tarkastellaan yksityiskohtaisemmin kunkin osallistujan tilannetta ja siinä tapahtunutta muutosta. Tällöinkin tulokset raportoidaan aina ryhmätasolla.

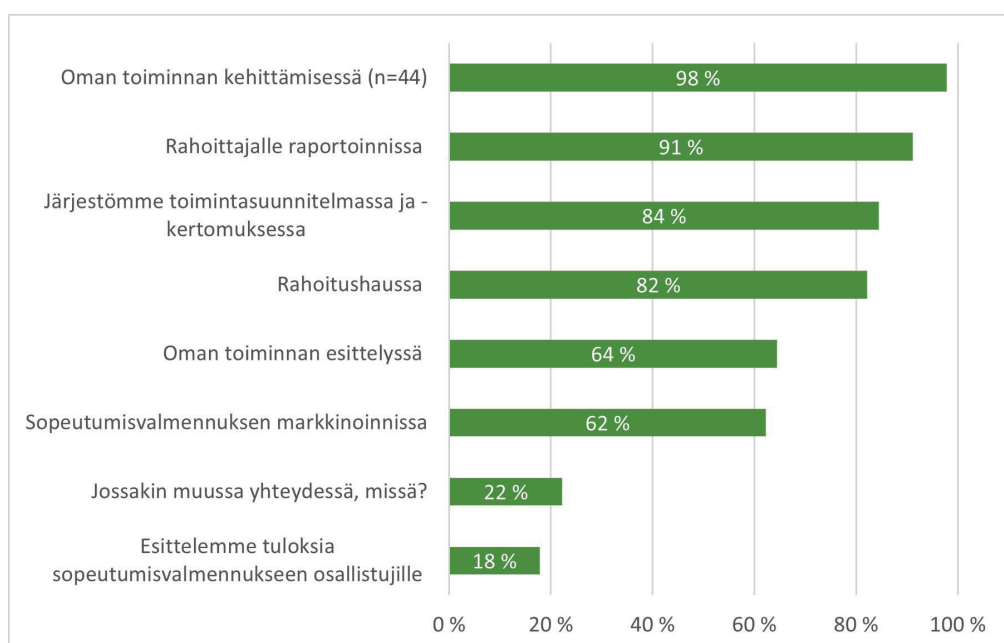
Sosiaali- ja terveysjärjestöjen palveluiden laatua arvioitaessa ei ole tyypillistä tehdä analyysiä näin yksityiskohtaisella tasolla, koska se on melko työlästä. STEA ei myöskään edellytä tieteellistä näyttöä avustuksensaajilta. Tällainen arviointiasetelma ja analyysitapa tarkoittavat käytännössä sitä, että tietyille yksilölle toteutetut alkuperäiset, loppu- ja seurantakyselyt pitää pystyä yhdistämään toisiinsa. Tämä onnistuu antamalla tutkimusnumero kullekin kurssilaiselle ja numeroimalla lomakkeet niiden mukaisesti. Yksilötason muutoksista lähtevä analyysi palvelun laadun arvioimisessa vie enemmän resursseja, mutta saatu tieto on myös

¹⁰ Niskanen: Sopeutumisvalmennus käytännössä, s.255.

luotettavampaa ja täsmällisempää. Yksilötason arviointitiedosta tehdään lopuksi ryhmätason analyysi, jotta saadaan arviointitietoa kurssin tuloksellisuudesta.¹¹

Ennen syksyn 2020 STEA:n seurannan uudistusta rahoittaja edellytti toiminnan tuloksellisuuden arvioinnissa moninäkökulmaisuuutta. Avustettujen järjestöjen tuli kerätä tietoa toiminnan kohderyhmältä, toteuttajilta, sidosryhmiltä ja mahdollisesti toimintaan osallistuneilta vapaaehtoisilta. Jatkossa avustuksen saajat voivat itse päättää, miltä tietolähteiltä kohderyhmän lisäksi saavat parhaiten toimintansa tuloksellisuutta kuvaavaa tietoa. Kyselyn B perusteella 71 % vastaajista piti tätä muutosta hyvänä asiana. Arviointiin käytettävät resurssit nousivat puheenaiheeksi seminaarin yhteiskehittämisessä. Riittävän tason löytäminen arviointiin ei ole helppoa. Hyvin perusteltu otossuunnittelu tai tiedonkeruun sähköistäminen ovat keinoja tehostaa arvioinnin toteutusta. Myös käytettyjen arviointimenetelmien ja -toimintatapojen kriittinen arviointi aika ajoin koettiin tärkeäksi.

Kartoitimme kyselyssä B sitä, miten sopeutumisvalmennusjärjestöt hyödyntävät keräämänsä arviointitietoa. Kuten seuraavasta kuviosta 4 käy ilmi, lähes kaikki vastaajat hyödyntävät tietoa oman toiminnan kehittämisessä (98 %) ja rahoittajalle raportoinnissa (91 %). Yleisellä tasolla voidaan todeta, että kyselyvastaajat hyödyntävät arviointitietoa hyvin monipuolisesti ja aktiivisesti sopeutumisvalmennusjärjestöissä. Yhteiskehittämisen aineistoista käy ilmi, että eri kurssien toteuttajien kesken säännöllisesti pidettävät arviointipalaverit ja palautteen vieminen systemaattisesti seuraavien kurssien suunnitteluun koettiin hyväksi toimintatavoiksi.

Kuvio 4. STEA-rahoitteista sopeutumisvalmennusta koskevan arviointitiedon hyödyntäminen, N=45 (monivalinta)

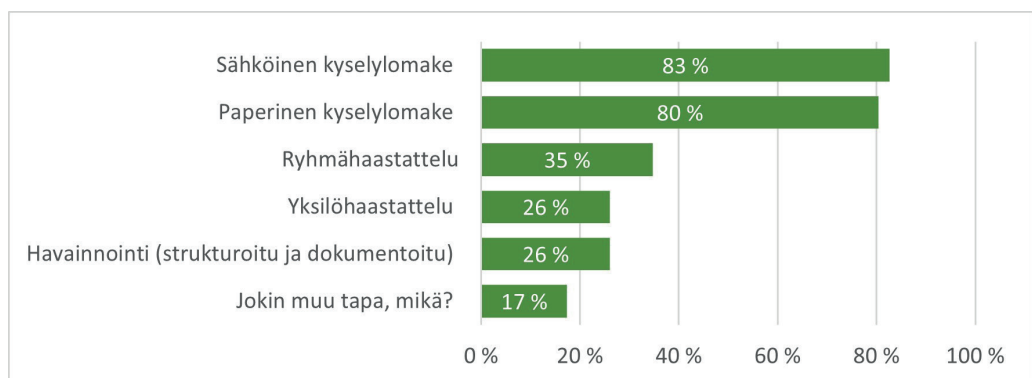
¹¹ Harju & Ruuth: Arvioinnin työkaluja -webinaarin 17.11.2020 aineisto; Harju & Ruuth: Kysely- ja haastattelurungot järjestötoiminnan arvioinnissa -webinaarin 13.10.2020 aineisto.

3. SOPEUTUMISVALMENNUKSEN TULOKSELLISUUDEN JA VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI

3.1. Arviointivälineiden valinta

Erilaisille kohderyhmille sopivat erilaiset arviointivälineet ja -menetelmät. Järjestöjen arvioinnissa yleisimmät tiedonkeruuvälineet ovat kyselylomakkeet ja haastattelut. Kysely- ja haastattelulomakkeet vaativat usein pitkäjänteistä kehittämistä ja jatkuvaa päivittämistä. Tärkeää on myös sovittaa tiedonkeruuvälineen kieli, rakenne ja pituus kohderyhmälle sopivaksi.¹²

Kartoitimme kyselyssä B vastaajien käyttämiä tiedonkeruuvälineitä. Kuten kuviosta 5 käy ilmi, kyselylomakkeita hyödynnetään tiedonkeruuvälineistä eniten sopeutumisvalmennusjärjestöjen keskuudessa. Vastaajista 83 % käytti sähköistä kyselylomaketta ja 80 % paperista kyselylomaketta kerätessään tietoa sopeutumisvalmennukseen osallistujilta. Kolmanneksi suosituin tiedonkeruutapa on ryhmähaastattelu (35 % vastaajista) ja neljänneksi käytetyimmät tavat ovat yksilöhaastattelu (26 % vastaajista) sekä strukturoitu ja dokumentoitu havainnointi (26 % vastaajista). Lisäksi kyselyvastaajat kertoivat käyttävänsä arviointitiedon keräämiseen toiminnallisia menetelmiä sekä vapaata suullista palautetta ja keskustelua osallistujien kanssa. Yhteiskehittämisessä keskusteltiin myös tavoista, joilla voidaan edistää onnistunutta arviointitiedon keräämistä. Mm. palautteen keräämisen kunnollinen pohjustaminen ja lomakkeiden läpikäyminen osana kurssiohjelmaa koettiin edistävän luotettavan tiedon saantia. On tärkeää, että osallistajat tietävät, miksi tietoa kerätään ja kuka palautetta käsittelee.

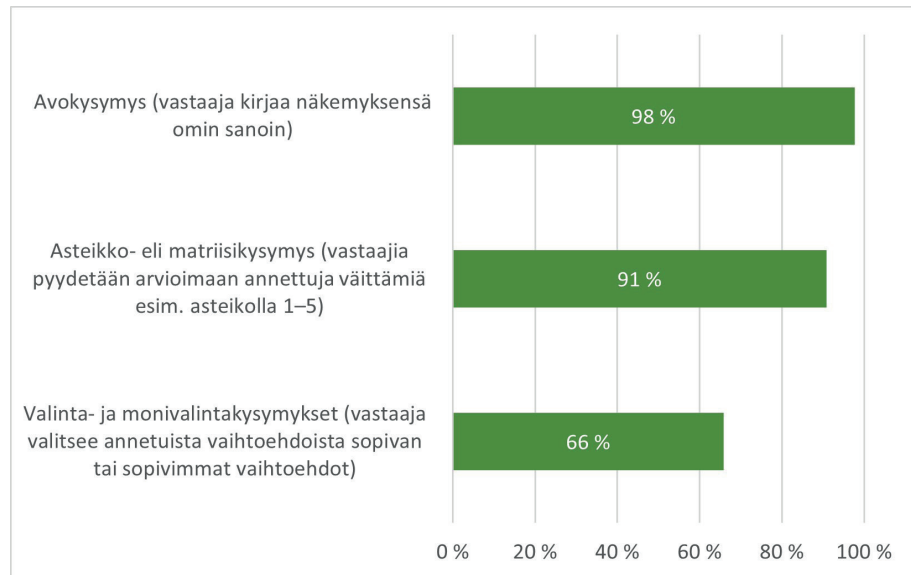

Kuvio 5. Arviointitiedon keräämisen tavat STEA-rahoitteisessa sopeutumisvalmennuksessa, N=46 (monivalinta)

Kuviossa 6 on esitetty vastaajien kyselyissä hyödyntämät kysymystyypit. Lähes kaikki vastaajat hyödyntävät kyselyissä avokysymyksiä (98 % vastaajista), toiseksi yleisin kysymystyyppi on asteikko- eli matriisikysymykset (91 % vastaajista) ja lisäksi valinta- ja monivalintakysymykset ovat käytössä 66 % vastaajista. Tyypillisesti hyvä kyselylomake sisältää erilaisia kysymystyyppejä, jotka tuottavat sekä

¹² Harju & Ruuth: Kysely- ja haastattelurungot järjestötoiminnan arvioinnissa -webinaarin 13.10.2020 aineisto.

laadullista että määrällistä aineistoa. Määrällinen aineisto lisää aineistojen vertailtavuutta esim. eri kurssien, ryhmien tai vuosien välillä, ja on siksi tärkeä näkökulma kehittämiseen. Määrällinen aineisto myös helpottaa isonkin arviointiaineiston tiedon koostamista ja raportointia lyhyesti ja ytimekkäästi. Laadullinen aineisto ja avokysymykset taas tuovat syvempää ja tarkempaa tietoa, joka helpottaa kokonaisuuden tulkintaa.¹³

Kuvio 6. STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arvioinnissa hyödynnetyt kysymystyyppit, N=44 (monivalinta)

3.2. Milloin kannattaa mitata?

STEA:n määritelmän mukaan *”Tulos on toiminnalla aikaansaatua muutos tai asiain-tila”*¹⁴. Tyypillisin tapa arvioida toiminnan tuloksia on kerätä kohderyhmältä tietoa, jota tarkastellaan toiminnalle asetettuja tavoitteita vasten. Alku- ja loppumittaus on perusteltu toimintatapa niissä STEA-avusteisissa toiminnoissa, joissa on selkeä alku ja loppu¹⁵, kuten sopeutumisvalmennuskursseilla. Ja on myös tärkeää muistaa, että *”toistuvat vastaukset eivät sinällään vielä ole arvioinnin tulos ilman että ne tulkitaan osana järjestön tavoitteiden mukaista toimintaa ja toimintaympäristöä”*¹⁶.

Vaikuttavuus on käsitteenä hyvin moniulotteinen ja abstrakti. Järjestömaailmassa vaikuttavuuden arviointia voi tarkastella useista näkökulmista. Suomen sosi-aali ja terveys ry:n (SOSTE) Järjestöoppaassa vaikuttavuutta kuvataan näin: *”Vaikuttavuus kuvaa sitä, kuinka hyvin tietyllä toiminnalla onnistutaan saavuttamaan halutut tulokset ja vaikutukset. Vaikutusten arviointi ja mallintaminen on sitä, että mitataan ja kuvataan toiminnalla aikaansaatuja muutoksia.”*¹⁷

¹³ Harju & Ruuth: Kysely- ja haastattelurungot järjestötoiminnan arvioinnissa -webinaarin 13.10.2020 aineisto.

¹⁴ Avustusopas 2021, s.18.

¹⁵ Vedenkannas & von Hertzen-Oosi: STEAn arviointikoulutus 1.12.2020.

¹⁶ Henriksson et al.: Opas oman toiminnan arviointiin järjestöille. ARTSI-projektissa kehitetty itsearviointimalli ja työkalut arviointiin, s. 63.

¹⁷ Järjestöopas. Toiminnan vaikuttavuus.

Kuntoutussäätiön ARTSI-projektissa tuotetussa oppaassa vaikuttavuutta kuvataan näin: *”Tulokset ja vaikutukset ovat lyhyemmän aikavälin saavutuksia, yksittäisten osatavoitteiden mukaisia muutoksia. Näistä voi muodostua ajan kuluessa vaikuttavuutta, mikäli saavutetaan kokonaistavoitteen mukaisia tuloksia.”*¹⁸ Vaikuttavuuden arvioinnissa on hyvä muistaa, että: *”Pienillä sosiaali- ja terveystieteiden järjestöillä ei useinkaan ole mahdollisuuksia eikä resursseja suorittaa toimintaansa koskevaa tieteellistä vaikuttavuustutkimusta, joten sen mukaiseen tutkimusasetelmaan ei tule pyrkiä.”*¹⁹

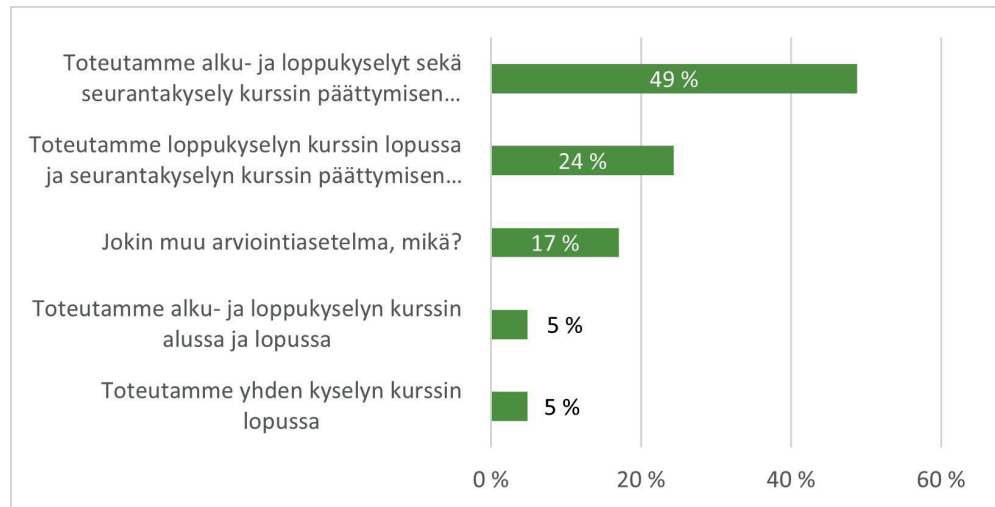
Yksinkertainen ja käytännönläheinen tapa lähestyä vaikuttavuuden arviointia järjestöarvioinnissa on nähdä vaikuttavuus laaja-alaisena ja pitkäkestoisena vaikutuksena. Tässä raportissa vaikuttavuutta tarkastellaan tästä lähtökohdasta. Vaikuttavuuden arvioinnin tärkein työkalu ovat seurantamittaukset. Sopiva ajankohta seurantamittaukselle määrittyy toteutetun palvelun luonteen ja rakenteen mukaan (tapaamismäärä, -tiheys sekä palveluprosessin kesto). Seurantamittauksessa säilytetään tyypillisesti osa alku- ja loppumittauksessa käytetystä kysymyksen asetelusta vertailtavuuden säilyttämiseksi. Usein seurantamittaus sisältää myös uusia ja laajempia näkökulmia, joilla voidaan todentaa tulosten laaja-alaisuus. Keskeistä on selvittää, mille elämäalueille muutos on mahdollisesti säteilytoimintaan osallistujan ja hänen lähipiirinsä elämässä.²⁰

Kartoitimme kyselyssä B sitä, kuinka moni kyselyyn vastanneista sopeutumisvalmennuksen toteuttajista tekee seurantakyselyitä. Vastaajista noin 73 % ilmoitti, että heidän arviointiasetelmaansa kuuluu seurantakysely eli valtaosa vastaajista kerää palautetta, jolla saadaan esiin vaikuttavuustietoa. Kuten kuvioista 7 käy ilmi, tyypillinen arviointiasetelma sopeutumisvalmennuksen arvioinnissa on alku-, loppu- sekä seurantakyselyt kattava kokonaisuus. Tämän tyyppistä kattavaa arviointiasetelmaa toteuttaa lähes puolet vastaajista (49 %). Toiseksi tyypillisin asetelma STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arvioinnissa on loppu- ja seurantakyselyn toteutus (24 % vastaajista). Jonkin muun arviointiasetelman valinneissa oli mukana mm. kaksi vastaajaa, jotka toteuttavat eri asetelmia eri palveluiden kohdalla, lisäksi eräs vastaaja kertoi arviointiasetelmasta, jossa loppukyselyä ei toteuteta kurssin päättyessä, vaan vasta parin kuukauden päästä kurssin päättymisestä ja tämän lisäksi arviointiasetelmaan sisältyy seurantakysely 6–12 kk kurssin päättymisestä. Se, että vastaajista lähes puolet valitsi vaihtoehdoista kaikkein kattavimman arviointiasetelman, jolla saadaan näkyviin luotettavasti kohderyhmässä tapahtunut muutos sekä tietoa tulosten ja vaikutusten pitkäkestoisuudesta kertoo sopeutumisvalmennusjärjestöjen arviointivalmiuksien olevan erittäin hyvät.

¹⁸ Henriksson et al.: Opas oman toiminnan arviointiin järjestöille. ARTSI-projektissa kehitetty itsearviointimalli ja työkalut arviointiin, s. 9.

¹⁹ Henriksson et al.: Opas oman toiminnan arviointiin järjestöille. ARTSI-projektissa kehitetty itsearviointimalli ja työkalut arviointiin, s. 8.

²⁰ Harju & Ruuth: Arvioinnin työkaluja -webinaarin 17.11.2020 aineisto; Harju & Ruuth: Kysely- ja haastattelurungot järjestötoiminnan arvioinnissa -webinaarin 13.10.2020 aineisto.

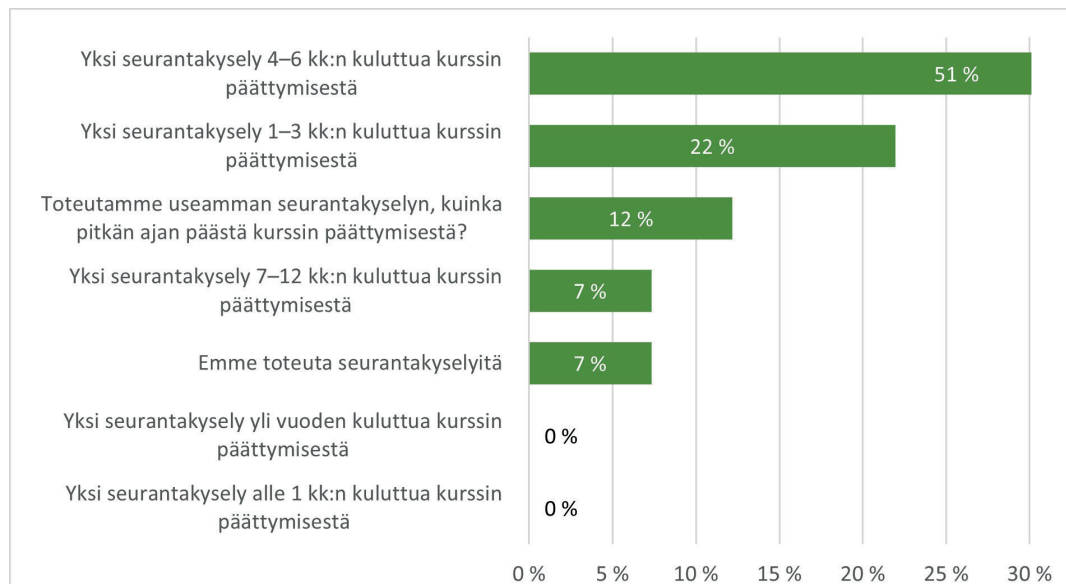
Kuvio 7. STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointiasetus, N=41

Seminaaripäivän ryhmäaineistojen perusteella joissakin sopeutumisvalmennusorganisaatioissa alkumittaus tapahtuu jo ennen kurssia ennakkokyselyn tai kurssihakemuksen yhteydessä. Tällöin alkumittauksen tietoja voidaan myös hyödyntää kurssivalintoja tehdessä. Se, että alkumittaus toteutetaan jo ennen kurssille osallistumisen varmistumista voi vaikuttaa alkumittauksen tulokseen eri tavoin. Jos sopeutumisvalmennuskurssille hakeutuva haluaa kovasti osallistua kurssille, hän voi kokea, että hänen tulee erityisesti korostaa lähtötilanteen heikkoutta varmistukseensa kurssille pääsyn. Toisaalta jos alkumittaus toteutetaan siinä vaiheessa, kun tieto kurssipaikasta on jo vastaajalla, tämä tieto voi jo värittää positiivisesti lähtötason mittauksia. On hyvä tiedostaa, että kyselyn toteutusvaihe voi myös vaikuttaa arviointitulokseen.

Seminaarin ryhmäkeskusteluissa kiinnitettiin huomiota myös loppupalautteen keräämisen tarkoituksenmukaisimpaan ajankohtaan. Pääosin loppupalaute kerätään sopeutumisvalmennuskurssin viimeisenä päivänä. Paikan päällä kerättävä palaute varmistaa kattavan vastausprosentin. Joissakin järjestöissä oli kuitenkin havaittu, että kurssin päättyessä kerätty palaute voi olla ylitsevuotavan positiivista. Ryhmäkeskusteluiden perusteella luotettavampi hetki kerätä loppupalaute voisi olla osallistujan palattua arkeen *”sopeutumisvalmennuskuplan ulkopuolelle ja kurssihypetyksen laannuttua”*.

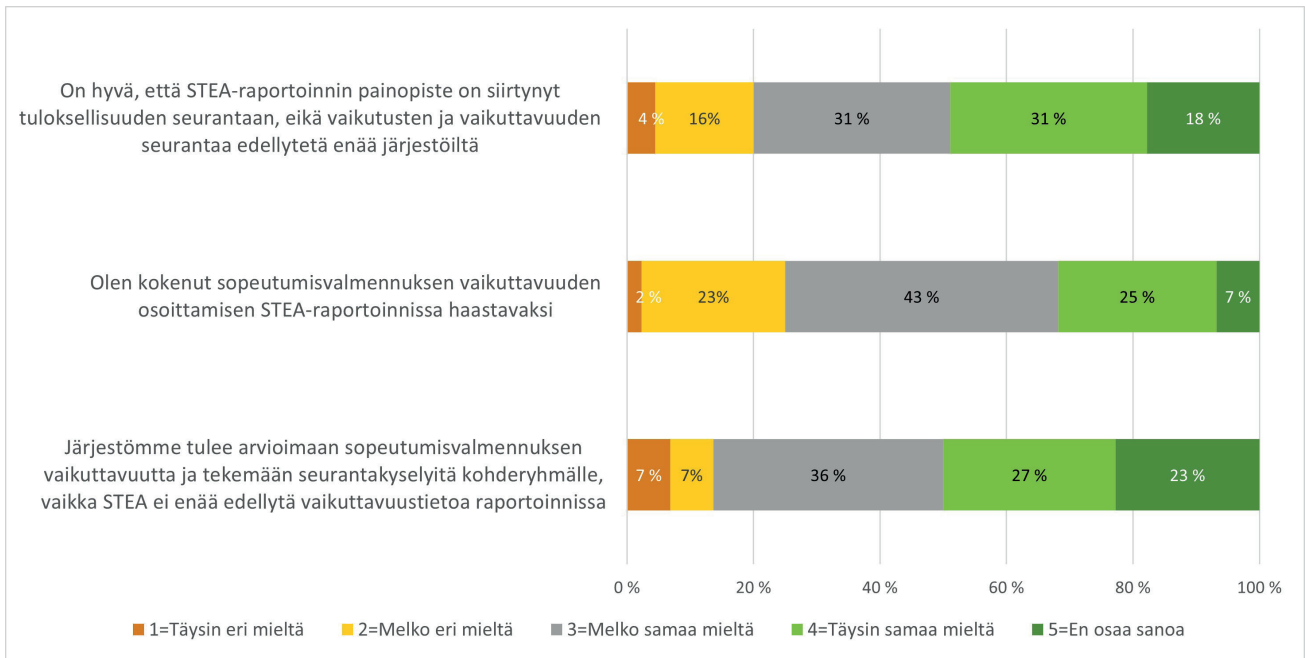
Selvitimme myös kyselyllä B, minkälaisella aikajänteellä sopeutumisvalmennustoimijat tekevät seurantakyselyitä ja kuinka monta kertaa. Kuten alla olevasta kuvioista 8 käy ilmi, tyypillisin tapa kerätä seurantatietoa on toteuttaa yksi seurantakysely 4–6 kk:n kuluttua kurssin päättymisestä (51 % vastaajista). Noin 22 % vastaajista ilmoitti toteuttavansa yhden seurantakyselyn 1–3 kk:n kuluttua kurssin päättymisestä. Vastaajista 12 % kertoi toteuttavansa kaksi seurantakyselyä, joita toteutettiin useilla erilaisilla aikajänteillä. Tyypillisimmät seurantakyselyiden

toteutusajat olivat 3 kk:n ja 12 kk:n kuluttua kurssin päättymisestä. Tämäntyyppisellä arviointiasetelmalla saadaan jo kattavaa tietoa toiminnan vaikuttavuudesta. Vaikuttavuustiedon keräämisellä on iso merkitys myös pohdittaessa palvelun oikea-aikaisuutta. Oikea-aikaisuus on hyvin yksilöllistä, mutta jos tulos- ja vaikuttavuustietoja on kerätty useita kertoja, voidaan saada näkyviin palvelun käytön oikea-aikaisuudesta kertovia trendejä. Tätä arviointitietoa voidaan hyödyntää osallistujien valintaprosessissa, ja tätä kautta kasvattaa palvelun tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Vain 7 % vastaajista ilmoitti, ettei kerää ollenkaan seurantatietoa sopeutumisvalmennukseen osallistujilta. Yhteiskehittämisen aineistoista käy ilmi, että seurantatiedon kerääminen yli puoli vuotta kurssin päättymisen jälkeen katsottiin olevan liian pitkä aikajänne seurantatiedon keräämiseen.

Kuvio 8. STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen seurantakyselyiden toteutus, N=41

Kyselyssä B kartoitettiin vastaajien näkemyksiä vaikuttavuustiedosta. Noin 62 % vastaajista oli sitä mieltä, että painopisteen siirtyminen STEA:n seurannassa tuloksellisuuteen, vaikutusten ja vaikuttavuuden sijaan on hyvä asia. Noin 68 % vastaajista oli myös kokenut haastavaksi sopeutumisvalmennuksen vaikuttavuuden osoittamisen STEA-seurannassa. Vaikuttavuustiedon merkitys nähdään kuitenkin tärkeänä sillä 63 % aikoi arvioida sopeutumisvalmennuksen vaikuttavuutta myös jatkossa, vaikka STEA ei sitä edellyttäisi (kuvio 9).

Kuvio 9. Vaikuttavuustieto STEA-rahoitteisessa sopeutumisvalmennuksessa, N= 44–45

Marraskuussa 2020 järjestetyssä seminaarissa keräsimme sähköisen äänestyksen avulla tietoa siitä, miten vaikuttavuuden arviointi koetaan sopeutumisvalmennusjärjestöjen keskuudessa²¹. Noin 53 % vastaajista koki, että vaikuttavuuden arviointi on keskeinen osa sopeutumisvalmennuksen arviointia. Noin 40 % vastaajista arvioi toteuttavansa sopeutumisvalmennuksen vaikuttavuuden arviointia pienimuotoisesti. Vain noin 2 % vastaajista valitsi vaihtoehdon: *En osaa sanoa, vaikuttavuus ja sen arviointi eivät ole minulle kovin tuttuja asioita*.

4. STEA-RAHOITTEISEN SOPEUTUMISVALMENNUKSEN MITTARIT JA YHTEISMITALLISUUS

4.1. STEA:n seurannan uudistus ja mittarit

Syksyn 2020 aikana STEA otti käyttöön uuden vaikutusketjuun perustuvan avustushakemuksen. Uudessa avustushakemuksessa avustuksen hakija laatii mittarit tai hyödyntää olemassa olevia mittaristoja, joilla arvioi ja todentaa tavoitteiden mukaista tuloksellisuutta. *”Mittarilla tarkoitetaan jotakin asiaa kuvaavaa tunnuslukua, esim. ystäviä saaneiden osuus, yksinäisyyttä kokevien määrä tai tupakoinnin lopettaneiden osuus. Hyvän mittarin avulla osoitetaan toiminnalla aikaansaatu tulosta (ei tuotoksia eikä toimintaa).”*²² STEA myös rohkaisee vertaiskehittämiseen toisten järjestöjen kanssa sopivien mittareiden löytämiseksi ja kehittämiseksi. STEA jakaa mittarit prosessi- ja tulostittareihin. Prosessimittarit kuvaavat toiminnan laajuutta ja kohdentumista ja tulostittarit aikaansaatu muutosta ja sen laajuutta.²³

²¹ N=53

²² STEAn avustusopas 2021, s.18.

²³ Vedenkannas & von Herten-Oosi: STEAn arviointikoulutus 1.12.2020.

Syksyn 2020 uudistuksen mittari-termiä ja STEA:n materiaalien esimerkkejä mittareista on järjestöjen keskuudessa tulkittu monin eri tavoin. Mittarin on monessa järjestössä nähty tarkoittavan mittausvälinettä, eli esimerkiksi sähköistä kyselyä. Mittari on myös saatettu nähdä valmiina kysymyspatteristona, eikä yhtenä tarkastelun kohteeksi valittuna muuttujana. Väärinymmärryksen mahdollisuutta on saattanut lisätä se, että STEA myös käyttää samaa mittari-termiä kuvaamaan yksittäisestä muutoksesta kertovaa asiaa sekä valmiita standardisoituja kyselylomakkeita eli mittaristoja.

Se, että avustushakemus ohjaa toiminnan toteuttajat miettimään jo avustuksen hakemisvaiheessa mittareita, luo vahvan pohjan arvioinnin toteutukselle. Aikaisemmin on ollut mahdollista, että toiminnan tavoitteet on asetettu pohtimatta sitä, miten tuloksellisuustietoon käytännössä pääsee käsiksi. Kun arviointia on alettu toteuttaa, luotettavan tuloksellisuustiedon kerääminen on saattanut osoittautua liian aikaa vieväksi tai haastavaksi järjestön arviointivalmiuksiin nähden. Omaan toimintaan sopivien mittareiden räätälöinti on syksyn 2020 aikana aiheuttanut järjestökentässä monenlaisia reaktioita. Muutos vaatii avustuksen piirissä olevilta sosiaali- ja terveysjärjestöiltä hyviä arviointivalmiuksia ja ketteryyttä.

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että STEA:n seurannan asettamat puitteet arvioinnille ovat vuosien saatossa olleet yksi keskeisin sosiaali- ja terveysjärjestöjen arviointivalmiuksia muokkaava ja kehittävä tekijä. Vuosina 2012–13 pilotoidun ja lanseeratun STEA:n seurannan syntyä edelsi hämmäntynyt ja kriittinenkin keskustelu silloin luotua arviointijärjestelmää ja sen perusteita kohtaan. Ajatus siitä, että järjestöjen tulee itse arvioida omaa toimintaansa, koettiin vieraaksi²⁴ ja itsearviointin toteutusta varten rakennettiin järjestöissä monenlaisia itsearviointimalleja²⁵. Ennen 2013 vuonna lanseerattua arviointijärjestelmää RAY toteutti arviointikoulutuskierroksen, jossa järjestöjä valmisteltiin tulevaan²⁶. Kuntoutussäätiö vastasi kiertueen koulutuksellisista osioista, jotka liittyivät itsearviointiin, vaikutusten mittaamiseen ja hyviin käytäntöihin. Koulutuskierroksen aikana käytiin runsaasti keskustelua itsearviointin luotettavuuteen ja objektiivisuuteen liittyvistä haasteista.

Myös Kuntoutussäätiön vuonna 2013 käynnistyneellä Artsi-toiminnalla ja siinä luoduilla arviointityökaluilla on ollut merkittävä rooli erityisesti pienten sosiaali- ja terveysjärjestöjen arviointivalmiuksien kehittäjänä²⁷. Vuoden 2013 jälkeen sosiaali- ja terveysjärjestöjen arviointiosaaminen on kehittynyt merkittävästi ja itsearviointinista on tullut järjestöille arkipäivää. Itsearviointin arkipäiväistymisestä kertoo myös se, että itse-etuliite on jäänyt lähes kokonaan pois itsearviointinasta järjestöjen itsearviointinista keskusteltaessa.

²⁴ Harju: Sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointi -luento 19.11.2020.

²⁵ Harju: Tuetusti systematiaa arviointiin s. 61–67; Vedenkannas: Arvioinnin työkaluja pienissä järjestöissä s. 73–80.

²⁶ Arviointikoulutuksia järjestettiin yhteensä viisi kappaletta ympäri Suomen RAY:n avustustoiminnan piirissä toimiville järjestöille vuonna 2012. Teemoina itsearviointi, vaikutusten mittaaminen ja hyvät käytännöt. Kouluttajina toimivat Tuomas Koskela ja Henna Harju.

²⁷ Artsi-toimintaa on toteutettu Kuntoutussäätiössä C-avustuksella 2013–16 ja sen jälkeen Ak-avustuksella. Artsi-toiminnan arvioinnin kehittämisprosessin on käynyt läpi tai on parhaillaan käymässä yhteensä 126 järjestöä.

4.2. Vertaistuen, osallisuuden ja valtaistumisen mittarit

Sopeutumisvalmennuksen tavoitteiden nähdään yleisesti koostuvan osallisuudesta, vertaistuesta ja valtaistumisesta. Kysely A rakentui tämän viitekehyksen ympärille eli kyselyllä selvitettiin, kuinka vastaajat selvittävät näihin tavoitteisiin liittyviä tuloksia ja vaikutuksia. Kyselyvastaajat pystyivät vastaamaan useamman kerran kyselyyn, oman organisaation eri toimintojen näkökulmasta. Myös seminaarin yhteiskehittämisessä osa ryhmistä pohti näitä tavoitteita kuvaavia mittareita ja kysymystyyppejä. Kyselyn A tuloksia ja yhteiskehittämisestä nousseita havaintoja on esitetty tässä luvussa kunkin tavoitteen alla.

”Vertaistuki on vapaaehtoisuuteen ja tasa-arvoisuuteen perustuvaa kokemusten jakamista, toisen kokemusmaailman ymmärtämistä oman kokemuksen kautta ja keskinäistä tukea.”²⁸ Lähes kaikki kyselyyn A vastanneet selvittivät vertaistuen toteutumista osallistujilta jossain vaiheessa prosessia. Kurssin hakuvaiheessa vertaistuesta kysyttiin 4 toiminnossa, loppupalautteessa 17 toiminnossa ja seuranta-kyselyssä 9 toiminnossa, joiden näkökulmasta kyselyyn oli annettu vastauksia. Lisäksi vertaistukea selvitettiin ohjaajan arvion sekä kurssille osallistuneiden läheisten arvioiden kautta.

Vertaistuen tarve nousee usein esiin sopeutumisvalmennukseen osallistuvien henkilökohtaisissa tavoitteissa. Vertaistukeen liittyviä kysymyksiä sisällytetään yleensä kaikkeen tiedonkeruuseen. Joillakin kursseilla on paikalla myös vertaisohjaaja, jonka osuutta kokonaisuudessa osallistujat arvioivat. Vertaistukea koskevassa palautteessa korostuu kohdatuksi ja ymmärretyksi tulemisen, vastavuoroisuuden ja vuorovaikutuksen teemat sekä se, että muiden kokemusten kuuleminen rohkaisee. Tyypillistä on myös kysyä sitä, miten osallistuja kohtasi muita kurssilaisia, ja miten hän sai kertoa omia kokemuksiaan. Joissakin sopeutumisvalmennusta järjestävissä järjestöissä vertaistukea mitataan myös määrällisillä indikaattoreilla kuten yhteydenpidon määrällä muiden osallistujien kanssa kurssilla tai kurssin jälkeen ja yhteydenpidon tiheydellä. Kursseilla myös korostetaan vertaistuen merkitystä, jotta sen piiriin osataan jatkossakin hakeutua. Vastausten tulkitsemisessa hyödynnettiin vertaistuessa ICF-luokitusta.

Esimerkkejä käytössä olevista vertaistukeen liittyvistä kysymyksistä, joita tuotiin esille kyselyssä A ja yhteiskehittämisessä:

- Kantaako kokemus vertaisuudesta arjessasi myös kurssin jälkeen?
- Aktivoiko kurssilla työskentelytapa osallistumaan keskusteluihin?
- Oletko ollut kurssin jälkeen yhteydessä vertaisiisi?
- Onko lapsesi tavannut toisen lapsen, jolla on sama sairaus tai vamma?
- Oletko saanut jakaa kokemuksiasi jonkun toisen kanssa, jolla on samankaltaisia kokemuksia?
- Oletko saanut tietoa ja työkaluja omaan tilanteeseesi?
- Oletko saanut voimaa oman arkielämäsi sujumiseen?

²⁸ Asiantuntijaryhmän kyselyssä A tavoitteista käyttämä määritelmä.

- Lisääntyivätkö kontaktit toisiin ihmisiin?
- Saitko tukea toisilta kurssilaisilta haluamallasi tavalla?
- Millaisilta ihmisiltä tai perheiltä haluaisitte saada vertaistukea nykyisessä elämäntilanteessanne?
- Millainen merkitys vertaistuellalla on ollut sinulle?
- Koitko saaneesi vertaistukea kurssin aikana ja miten se vaikutti elämääsi sairauden kanssa?

Väittämiä asteikkokysymyksistä, joita on arvioitu asteikoilla 1–4 tai 1–5:

- Muilla oli samanlaisia kokemuksia
- Sain tukea muilta kurssilaisilta
- Pystyin itse tukemaan muita
- Oli tärkeää tavata toisia kurssilaisia
- Oli epämiellyttävää jakaa asioita toisten kanssa

”Osallisuus tarkoittaa kuulumista asiakokonaisuuteen tai ryhmään, jossa kokee vastavuoroisuutta, arvostetuksi tulemista ja pystyvyyttä. Toiminnan tasolla osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämänkulkuun tai yhteisiin asioihin.”²⁹

Kyselyn A perusteella noin 1/3 perhekursseja koskeneista vastauksista ja 2/3 yksilökursseista koskeneista vastauksista tarkasteli osallisuutta palautteessaan. Osallisuutta koskevat kysymykset painottuivat kurssin loppu- ja seurantakyselyihin.

Yhteiskehittämisen aineistoista käy ilmi, että jos osallisuutta ajatellaan työkaluna, osataan asioita kysyä kohderyhmän kannalta relevantilla tavalla. Arvostavan osallistamisen koettiin edellyttävän kohderyhmän tilanteen syvällistä ymmärtämistä. Kun osallisuus ajatellaan tavoitteena, on tunnistettava, mitkä asiat osallistujien omassa kokemusmaailmassa edustavat osallisuutta. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi pelon tai häpeän lievittymistä tai omien vahvuuksien tiedostamista. Yhteiskehittämisen aineistoissa pohdittiin myös sitä, onko osallisuus niin subjektiivinen ja sairausryhmäkohtainen asia, ettei sille voi löytää yhteismitallisia kysymyksiä. Kurssilla on myös käytännön tasolla selvitetty osallistujien sosiaalisia verkostoja, harrastusmahdollisuuksia ja niihin osallistumismahdollisuuksia terveydentilassa tapahtuneista muutoksista huolimatta. Osallisuutta koskevien vastausten tulkitsemisessa hyödynnetään joissakin sopeutumisvalmennusjärjestöissä ICF-luokitusta. Kyselyn A aineistoissa mainittiin osallisuuden selvittämisessä hyödynnettävän myös Ryhmäkoherenssikyselyä sekä Family Empowerment Scalea.

Esimerkkejä käytössä olevista osallisuuteen liittyvistä kysymyksistä, joita tuotiin esille kyselyssä A ja yhteiskehittämisessä:

- Huomioitiinko minun yksilölliset tavoitteeni ja tarpeeni kurssilla?
- Oletko tullut kuulluksi/huomioiduksi?

²⁹ Asiantuntijaryhmän kyselyssä A tavoitteista käyttämä määritelmä.

- Oletko tuntenut yhteyttä muihin?
- Onko elämänpiirisi laajentunut?
- Oletko kokenut saavasi vertaistukea?
- Tulitko kuulluksi omana itsenäsi?
- Minun mielipiteeni on yhtä tärkeä kuin asiantuntijoiden? K/E
- Voin käyttää omaa asiantuntemustani toisten auttamiseen? K/E
- Voin vaikuttaa vain vähän itseäni koskeviin asioihin? K/E

Väittämiä asteikkokysymyksistä, joita on arvioitu asteikoilla 1–4 tai 1–5:

- Löydän itselleni apua tarvittaessa
- Tiedän lapselleni mahdolliset palvelut
- Koen voivani vaikuttaa perheeni arkeen
- Arjessani on käytössä toimivia keinoja kommunikoida tukea tarvitsevan lasten kanssa
- Arvioi miten kurssille osallistuminen lisäsi omalla kohdallasi seuraavia asioita: innostusta uudenlaiseen tekemiseen, vuorovaikutuksen sujuvuutta, mahdollisuuksia löytää apua ja tukea tarvittaessa

“Valtaistuminen tarkoittaa kriittisen tietoisuuden, itseluottamuksen tai hallinnan tunteen vahvistumista aiempaan tilanteeseen verrattuna. Ihminen on löytänyt voimavaroja ja taitoja, joiden avulla hän luottaa kykynsä selviytyä arjen tilanteista tai pystyvänsä toimimaan itsensä ja muiden hyväksi.”³⁰ Kyselyn A perusteella valtaistumista selvitettiin vaihtelevasti ja eri kohdissa prosessia. Valtaistumisen selvittämisen ajankohta prosessissa ei käynyt kaikista vastauksista ilmi, mutta tyypillisimmin siihen pureuduttiin loppu- ja seurantakyselyissä.

Valtaistuminen on näistä kolmesta tavoitteesta ehkä vaikeimmin tavoitettava ja myös vanhahtava termi. Voimaantuminen- ja pystyvyys-termit nousivat yhteiskehittämisen aineistoista esiin hyvinä synonyymeinä, jotka ymmärretään paremmin. Valtaistumista koetaan tapahtuneen, jos osaa ja jaksaa hoitaa terveyttään ja hankkia siihen liittyviä palveluita. Eli valtaistumista on tapahtunut, jos yksilö on rohkeampi vaatimaan parempaa hoitoa ja palveluita. Osallisuuteen liittyvien kysymysten koettiin myös mittaavan valtaistumista. Valtaistumiseen liittyvät itse-tunto, oman toiminnan ja arjen merkityksellisyyden kokemus ja hallinnan tunne. Myös valtaistumiseen liittyvää tietoa kerätessä hyödynnettiin Family Empowerment Scalea ja valtaistumiseen liittyvien vastauksien tulkinnassa hyödynnettiin ICF-luokitusta.

³⁰ Asiantuntijaryhmän kyselyssä A tavoitteista käyttämä määritelmä.

Esimerkkejä valtaistumiseen liittyvistä kysymyksistä, joita tuotiin esille kyselyssä A ja yhteiskehittämisessä:

- Olivatko kurssilla käsitellyt aiheet oleellisia omiin tavoitteisiin verrattuna?
- Onko kurssin sisällöstä ollut hyötyä arjessa/työssä? Millä lailla?
- Onko kurssin anti sovellettavissa käytäntöön? Miten?
- Mitä kurssista on jäänyt elämään arkeesi?

Väittämiä asteikkokysymyksistä, joita on arvioitu asteikoilla 1–4 tai 1–5:

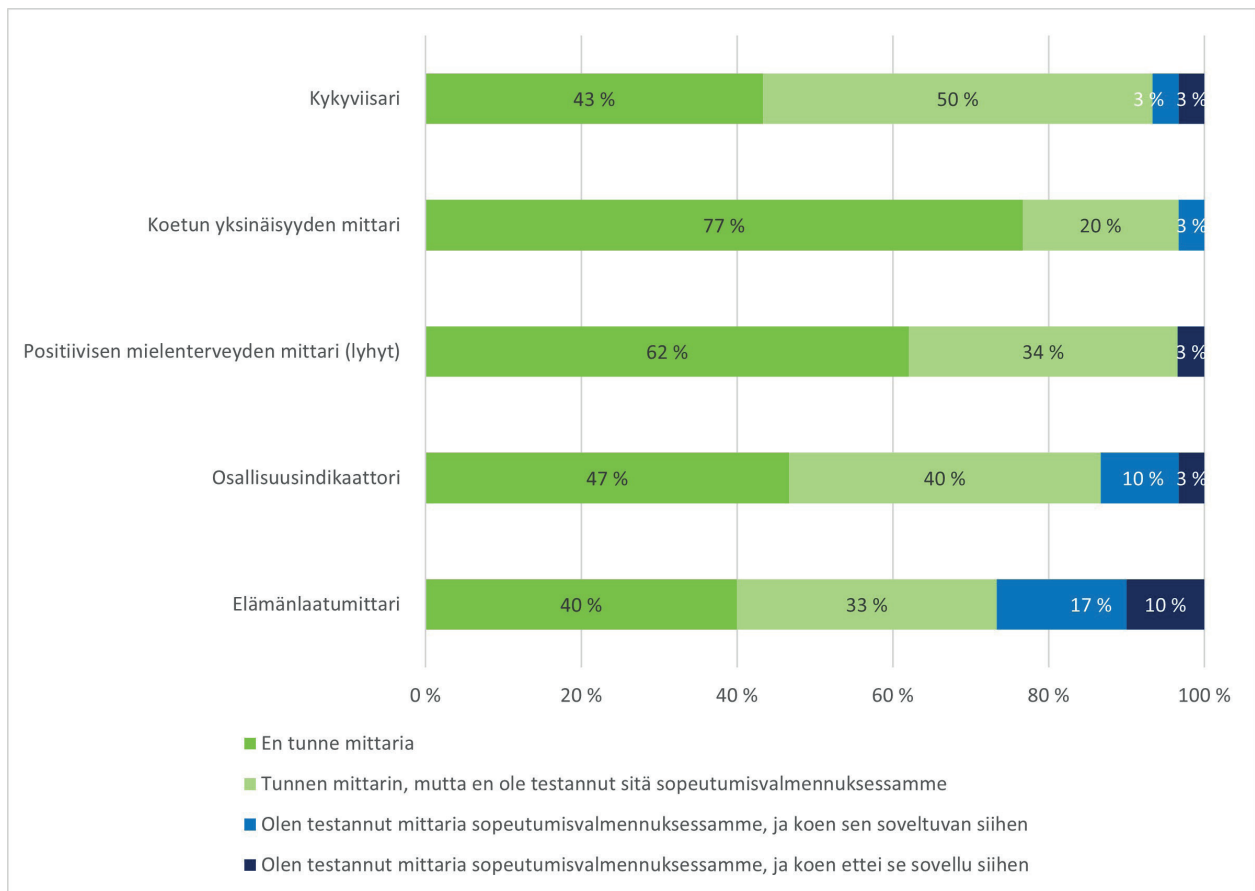
- Ymmärrän lapseni vammaan liittyviä asioita
- Osaan ratkaista lapseni vamman tuomia haasteita
- Koska sain olla mukana päättämässä asioita, olen saanut siitä apua myös arjessa olemaan mukana päätöksissä

4.3. Yhteismitallisuuden edellytyksiä STEA-rahoitteisessa sopeutumisvalmennuksessa ja STEA-rahoitteisessa toiminnassa yleensä

Vuoden 2021 aikana STEA pilotoi mukaan ilmoittautuneiden avustuksensaajien kanssa valmiita mittaristoja, joita avustusta saavat järjestöt voisivat mahdollisesti jatkossa hyödyntää toimintansa arvioinnissa. Valmiiden mittaristojen rinnalla säilyisi mahdollisuus hyödyntää omaa toimintaa parhaiten kuvaavia mittareita. Tällä tavalla arviointi koostuisi yhteismitallisesta osuudesta sekä kunkin avustuskohteen erityispiirteitä parhaiten esiin tuovasta yksilöllisestä arviointitiedosta. Yhteisten mittareiden käyttöönottoon liittyy pyrkimys saada yhteismitallista tietoa mahdollisimman laajalta avustuksensaajajoukolta.³¹ Tällä tavoin STEA pyrkii luomaan kokonaiskuvaa rahoitetun toiminnan tuloksellisuudesta. Tämä tietysti edellyttää, että pilotoitavista mittareista löytyy sellaisia, jotka soveltuvat mahdollisimman monen avustuksen saajan käyttöön.

STEA:n pilotointiin valikoidut mittaristot ovat: Elämänlaatumittari (WHO), Osallisuusindikaattori (THL:n Sokra), Positiivisen mielenterveyden mittari (lyhyt), Koetun yksinäisyyden mittari ja Kykyviisari. Kartoitimme kyselyllä B sopeutumisvalmennustoimijoiden kokemuksia näistä mittaristoista. Tarkoituksena oli selvittää mittaristojen tunnettuutta sekä kokemuksia niiden soveltuvuudesta sopeutumisvalmennuksen arviointiin. Kuten alla olevasta kuviosta 10 käy ilmi, parhaiten tunnettu mittaristo oli Elämänlaatumittari, jonka tunsivat noin 63 % vastaajista. Noin 20 % vastaajista oli myös testannut mittaristoa sopeutumisvalmennuksen arvioinnissa ja koki sen soveltuvan siihen. Kaikista huonoiten vastaajat tunsivat Koetun yksinäisyyden mittarin, noin 77 % ei tuntenut mittaria. Vain reilu 2 % vastaajista oli testannut mittaristoa sopeutumisvalmennuksen arvioinnissa ja koki sen soveltuvan siihen. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että STEA:n pilotointiin valitsemista mittaristoista oli hyvin vähän käyttökokemusta sopeutumisvalmennusjärjestöjen parissa.

³¹ Vedenkannas & von Hertzen-Oosi: STEAn arviointikoulutus 1.12.2020.

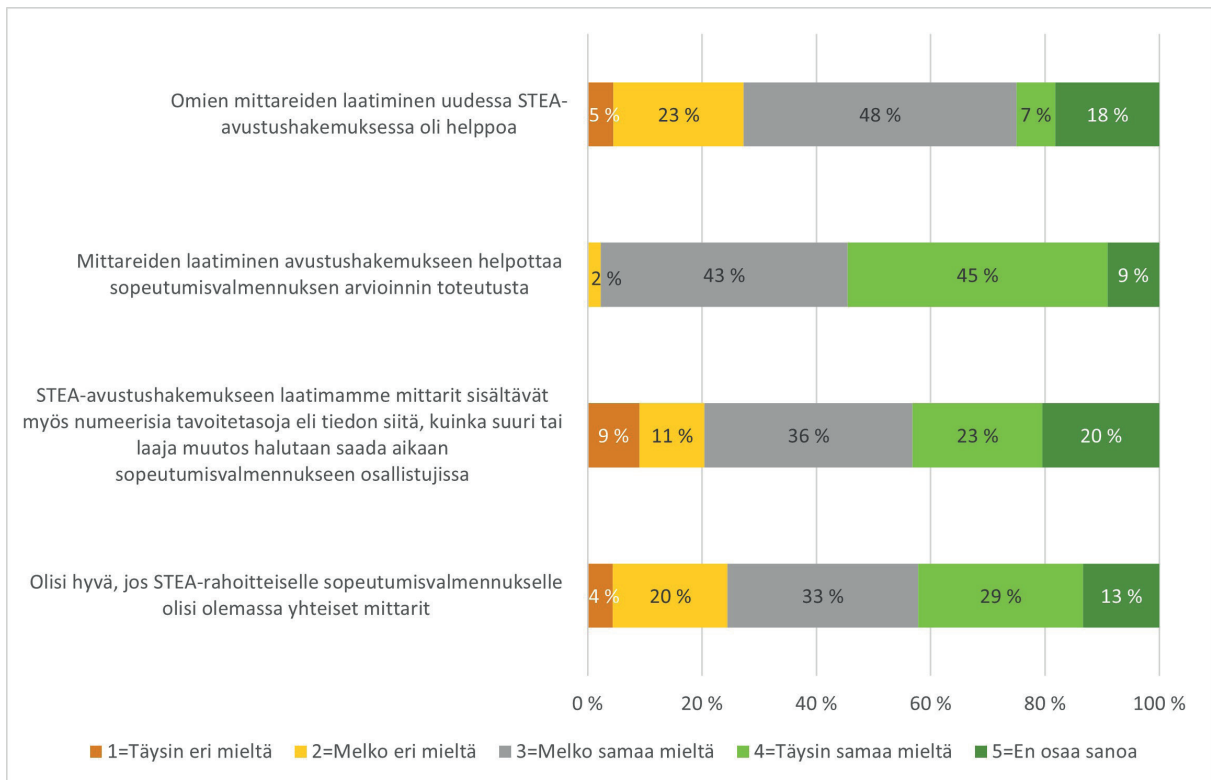

Kuvio 10. STEA:n pilotoimien mittareiden tunnettuus ja kokemukset soveltuvuudesta sopeutumisvalmennuksen arviointiin, N= 42–43

Kysyimme kyselyssä B vastaajien kokemuksia em. mittareista myös avokysymyksellä. Yksi vastaaja kommentoi asiaa näin: *”Mikään edellä mainituista mittareista ei pelkästään sovellu toimintamme mittaamiseen, osasta voisi olla apua siinä, mutta lisäksi pitäisi olla räätälöity mittari (...)*” Testattukaan mittari ei voi sopia kaikille kohderyhmille ja sen käyttäminen voi jopa vaikuttaa kohderyhmän hyvinvointiin. Eräs vastaaja kuvasi kokemuksiaan näin: *”Kykymittaria kokeilimme (...) on aika pitkä ja vie aikaa täyttää – kurssilaisten tulokset olivat huonot - miten saada näkyväksi voimavarat, testin perustella niitä ei ollut kurssilaisilla (...)*”. Vastaajat myös kokivat, että yleisellä tasolla em. mittarit vastaavat sisällöltään sopeutumisvalmennuksen kohderyhmän tarpeita, mutta ovat liian raskaita täyttää. Kykyviisarin nähtiin soveltuvan paremmin lääkinnällisen tai ammatillisen kuntoutuksen puolelle. Vastaajissa oli myös niitä, jotka suhtautuivat em. mittareihin positiivisesti ja toivoivat, että niistä saataisiin käyttökokemusta STEA:n pilotin myötä myös sopeutumisvalmennuksen puolelta.

Kuten kuviosta 11 käy ilmi, yli puolet vastaajista piti omien mittareiden laatimista uudessa avustushakemuksessa helppona. Lähes 90 % vastaajista koki, että mittareiden laatiminen avustushakemukseen helpottaa sopeutumisvalmennuksen

arvioinnin toteutusta. Mittareihin oli myös mahdollista sisällyttää tavoitetaso, eli tieto siitä, kuinka laaja tai suuri muutos pyritään saamaan aikaan kohderyhmässä. Noin 60 % vastaajista kertoi asettaneensa mittareille myös tavoitetasoja. Kyselytulosten perusteella voidaan todeta, että STEA:n avustushakemusta koskevat uudistukset näyttäytyvät tässä vaiheessa varsin positiivisina sopeutumisvalmennusjärjestöjen keskuudessa.

Kuvio 11. Mittarit STEA-rahoitteisessa sopeutumisvalmennuksessa, N= 44–45

Jokaisen sopeutumisvalmennuksen toteuttajan on rahoitusta hakiessaan asetettava tavoitteet toiminnalle, ja todennettava niiden toteutuminen rahoittajalle. Tavoitteen asettelussa tulee pyrkiä konkretiaan, joka myös mahdollistaa muutoksen saamisen näkyviin arvioinnin keinoin. Kyselyssä B selvitimme sopeutumisvalmennuksen yleisten tavoitteiden (osallisuus, vertaistuki ja valtaistuminen) ja rahoitushakemuksessa asetettujen tavoitteiden yhteyttä. Kyselytulosten perusteella vertaistuki, osallisuus ja valtaistuminen kuvaavat vastaajien omassa organisaatiossa STEA-rahoitteiselle sopeutumisvalmennukselle asettamia tavoitteita ja sen arviointia erittäin hyvin. Noin 86 % vastaajista koki näin, mikä on hieman yllättäväkin tulos, koska jokainen toimija luonnollisesti asettaa itse oman toimintansa tavoitteet. Tämä yhteinen tavoitepohja mahdollistaisi kyselytulosten valossa jonkinasteisen yhteismitallisuuden sopeutumisvalmennusjärjestöjen arvioinnissa tällä hetkellä. Tosin sopeutumisvalmennus-termin poistuminen STEA-rahoitetun toiminnan piiristä voi mahdollisesti myös aiheuttaa yksilöllisempien tavoitteiden käyttöönottoa.

Kuten kuviosta 11 käy ilmi kyselyssä B yli 60 % vastaajista koki, että olisi hyvä, jos sopeutumisvalmennukselle olisi olemassa yhteiset mittarit. Pyysimme vastaajia myös arvioimaan, mitä hyötyjä ja haasteita voisi seurata STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen yhteisistä mittareista. Suurin osa vastaajista näki, että yhteisistä mittareista koituisi sekä hyötyjä että haasteita. Hyötyinä nähtiin se, että saataisiin vertailukelpoista tietoa eri toimijoilta ja resursseja säästyisi, kun kaikkien ei tarvitsisi laatia mittareita itse. Vastauksista käy myös ilmi, että useat vastaajat kaipaavat vahvistusta sille, että käytössä olevat mittarit mittaavat oikeita asioita. Yhteisten mittareiden avulla sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnista toivottaisiin saatavan läpinäkyvämpää ja avoimempaa. Eräs vastaaja totesi näin: *”Uskon, että yhdessä tehden saisimme parhaat mahdolliset perusmittarit, toki jokainen kohderyhmä jatkossakin tarvitsee myös omia mittareita(...)*” Yhteisten mittareiden haaste koostuu vastaajien mukaan kohderyhmien ja kurssien erilaisuudesta, toimijoiden erikokoisuudesta sekä siitä, että kursseja vetävät henkilöt voivat olla ammattilaisia, kun taas toisissa järjestöissä pääpaino on vapaaehtoistoimijoissa.

Kun tätä kartoitusta lähdettiin suunnittelemaan vuonna 2019 käsitys oli, että järjestöissä käytetään sopeutumisvalmennuksen tulosten ja vaikutusten mittaamiseen pääosin itse laadittuja kyselylomakkeita, mutta myös validoituja elämänlaatumittareita (WHQOL, WHODAS 2.0) tai muita menetelmiä (GAS, SPIRAL). Kyselyn A tulokset vahvistivat tätä näkemystä. Kyselytulosten perusteella sopeutumisjärjestöt käyttävät pääasiassa itse räätälöityjä mittareita toimintansa tuloksellisuuden arvioinnissa. Sopeutumisvalmennusjärjestöt eivät ole STEA-avustuksen saajien piirissä poikkeus, vaan erityisesti pienten toimijoiden keskuudessa tämä vaikuttaisi olevan vallitseva tilanne.

Vaikka yleisessä käytössä olevat valmiit mittaristot ovat testattuja ja tuottavat standardisoitua ja luotettavaa tietoa, ne koetaan usein järjestöissä liian järeiksi arviointivälineiksi. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen kohderyhmissä on paljon haastavassa elämäntilanteessa ja heikossa asemassa olevia ryhmiä, joiden kuormittaminen laajoilla kysymyspatteristoilla voi kääntyä itseään vastaan. Toisin sanoen liiallinen palautteenkeruu liian hankalilla välineillä voi nostaa apua tarvitsevien osallistumiskynnystä ja vähentää palveluiden käyttöä niitä juuri eniten tarvitsevien keskuudessa. Lisäksi valmiit mittaristot eivät voi tuottaa täsmällistä tietoa toiminnalle asetettujen yksilöllisten tavoitteiden toteutumisesta. Eli tämä tieto tulee vielä kerätä erikseen, jos hyödyntää valmiita mittaristoja. Seminaarin yhteiskehittämisen aineistojen perusteella vaikuttaa siltä, että sopeutumisvalmennuksen arvioinnissa keskustelu fokusoituu enemmän siihen, miten organisoida riittävän napakka, täsmällinen ja yksinkertainen tiedonkeruu, eikä siihen, mikä valmis mittaristo omaan toimintaan sopisi parhaiten.

STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen osalta on olemassa edellytyksiä yhteismitallisten arviointivälineiden käyttöönottoon, kunhan ne eivät ole liian raskaita hyödyntää ja sopivat hyvin heterogeeniselle joukolle kohderyhmiä, kurss-

ja ja organisaatioita. Yhtenäinen tavoitepohja sopeutumisvalmennusjärjestöjen keskuudessa on keskeinen yhteismitallisuuden mahdollistaja ja myös jonkinlainen tahtotila yhteisille mittareille on selvästi olemassa. Nämä yhteismitallisuuden edellytykset ovat varmasti jossain määrin yleistettävissä koko STEA:n avustustoimintaan. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen arviointitiedonkeruussa tulisi jatkossakin säilyä painopiste omien tavoitteiden mukaisessa tiedonkeruussa. Ehkä sitä voisi täydentää myös STEA:n tiedontarpeisiin vastaava kevyt, yhteismitallinen arviointipatteristo.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Arvioitaessa sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta **osallistujien subjektiivinen kokemus** siitä, millaista hyötyä he ovat saaneensa toimintaan osallistumisesta on keskeinen. Kun tarkastellaan sopeutumisvalmennuskurssille osallistujan hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia, on hyvä tiedostaa, että hänen hyvinvointiinsa ja elämäntilanteeseensa vaikuttavat monet muutkin tekijät kuin sopeutumisvalmennus. Muita hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä voi aina tiedustella toiminnan kohderyhmältä, vaikkakin tämän tiedon tulkinta on usein haastavaa.

Kun on kyse etenevistä tai parantumattomista sairausryhmistä, sopeutumisvalmennuksen myötä tapahtuneen muutoksen osoittaminen voi olla haastavaa. **Silloin tavoitteeksi voidaan asettaa osallistujan terveydentilan ja elämänlaadun ylläpitäminen tai mahdollisimman vähäinen heikkeneminen.** Etenevien sairauksien kohdalla on järkevää painottaa välittömien hyötyjen tarkastelua ja arjessa kurssin jälkeen käyttöönotettuja uusia toimintatapoja pitkän tähtäimen tulosten ja vaikuttavuuden rinnalla. Myös toimintakyvyn eri osa-alueiden tarkastelu on tärkeää.

Kuntoutujan itse asettamien yksilöllisten tavoitteiden toteuman arvioiminen voi synnyttää tärkeää tietoa palvelun kehittämistä ja avustushakua varten. Rahoittajaraportoinnin näkökulmasta pelkkä toimintaan osallistujien yksilöllisiin tavoitteisiin pohjaava arviointi ei kuitenkaan ole riittävää. Rahoittajaseurantaa varten tarvittava arviointitieto pohjautuu palvelulle eli rahoitetulle toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin, jotka voivat toki olla joiltain osin yhteneviä osallistujien itselleen asettamien tavoitteiden kanssa.

Kyselytulosten perusteella **sopeutumisvalmennusjärjestöjen arviointivalmiudet näyttävät olevan erittäin hyvät.** Suurella osalla vastaajista on käytössä kattava ja luotettava arviointiasetelma, joka koostuu alku-, loppu- ja seuranta-mittauksesta. Kyselytulosten perusteella lähes kaikki sopeutumisvalmennusjärjestöistä keräävät seurantatietoa, jolla saadaan tietoa toiminnan pitkäaikaisista ja laaja-alaisista tuloksista ja vaikutuksista. Sopeutumisvalmennusjärjestöt kokevat vaikuttavuustiedon tuottamisen kursseista hyvin keskeisenä osana arviointia.

Monien STEA-rahoitusta saavien sopeutumisvalmennusjärjestöjen ja muiden järjestöjen keskuudessa suositaan **räätälöityjä mittareita ja kyselylomakkeita**. Usein standardisoidut mittarit koetaan järjestöissä liian järeiksi työkaluiksi, eivätkä ne tuota suoraan tietoa tavoitteiden mukaisen toiminnan tuloksellisuudesta.

Tällä kartoituksella kerättiin myös tietoa näkemyksistä koskien STEA-rahoitetun toiminnan arvioinnin ja raportoinnin uudistusta sekä sen heijastumista sopeutumisvalmennusjärjestöjen arviointiin. Tulokset ovat varhaisia mutta rohkaisevia. Muutokset näyttäytyvät järjestöille pääosin mielekkäinä ja positiivisina. **STEA-avusteisen toiminnan arvioinnin ja raportoinnin uudistukset vaativat avustetuilta järjestöiltä ketteryyttä ja uusia valmiuksia**, mutta uudistus voi pitkällä tähtäimellä tehdä avustuksen hakemisesta ja raportoinnista entistä selkeämpää ja tarkoituksenmukaisempaa.

Tämän kartoituksen perusteella 2021 vuoden alussa alkavassa STEA:n mittaripilotissa olevia mittaristoja tunnetaan kehnosti sopeutumisvalmennusjärjestöjen keskuudessa. Näistä mittaristoista on vain hyvin vähän käyttökokemuksia sopeutumisvalmennuksen arvioinnin piirissä. Yhteisten mittareiden käyttöönotto tähtäisi jonkinasteisen **yhteismitallisen seurantatiedon tuottamiseen koko STEA:n avustustoiminnasta**, mikä olisi lähtökohtaisesti hyvä asia. Jos riittävän tarvelähtöisiä ja kaikille soveltuvia mittareita ei pilotissa löydy, voi tämä vähentää järjestöjen halukkuutta hyödyntää valittuja mittaristoja. Tämä vääjäämättä vaikuttaisi yhteismitallisen tiedon saamiseen ja sen luotettavuuteen.

Avustustoiminnan tiedonkeruun yhteismitallisuutta pohdittaessa on tärkeää pitää mielessä palvelun loppukäyttäjät. STEA-avustuksen piirissä olevien järjestöjen kohderyhmissä on paljon haastavassa elämäntilanteessa ja heikossa asemassa olevia ryhmiä, jolloin **palautteenkeruu liian hankalilla välineillä voi nostaa osallistumiskynnystä** palvelua juuri eniten tarvitsevien keskuudessa. Osalla avustetun toiminnan kohderyhmistä on myös kognitioon ja kielellisiin valmiuksiin liittyviä haasteita, jotka vaikuttavat palautteen antamiseen. Olisiko STEA:n mahdollista pilotoida myös yksittäisiä hyvinvointiin, toimintakykyyn ja voimavaroihin liittyviä muuttujia tai väittämiä, joilla saataisiin yhteismitallista tietoa? Tällaiset kevyet arviointivälineet olisi helpompi sisällyttää osaksi järjestön tavoitteiden tuloksellisuutta mittaavia kyselyitä ilman, että ne kuormittavat palvelun käyttäjiä liikaa.

Kyselytulosten valossa **sopeutumisvalmennusjärjestöillä on vankka yhteinen tavoitepohja, joka mahdollistaisi jonkinasteisen yhteismitallisuuden sopeutumisvalmennusjärjestöjen arvioinnissa** tällä hetkellä. Sopeutumisvalmennus-termin poistuminen STEA-rahoitetusta toiminnasta voi kuitenkin aiheuttaa sopeutumisvalmennustoimintojen eriytymistä ja yksilöllisempien tavoitteiden käyttöönottoa.

Sopeutumisvalmennus-termin poistuminen käytöstä STEA-rahoitteisessa toiminnassa 2021 vuoden alusta on aiheuttanut sopeutumisvalmennusta tuottavissa järjestöissä tänä syksynä turhautumista. Sopeutumisvalmennus-termi säilyy edelleen Kela-rahoitteisessa toiminnassa. STEA-rahoituksella tuotetaan jatkossakin ammatillisesti ohjattua psykososiaaliseen tukeen perustuvaa toimintaa, jossa vertaistuellalla on keskeinen rooli. Kelan ja STEA:n rahoittamien palveluiden arviointi on tähänkin mennessä ollut eriytynyttä ja nojannut rahoittajan arviointikriteereihin. Eli palvelun arviointiin ei varsinaisesti kohdistu muutostarpeita tässä tilanteessa.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt, jotka toteuttavat sopeutumisvalmennusta muodostavat yhtenäisen ja asiantuntevan järjestöryhmän, joilla on ollut keskeinen rooli suomalaisen sopeutumisvalmennuksen kehittäjinä. Palvelun nimen muutos ei vaikuta sopeutumisvalmennukseen liittyvään asiantuntemukseen ja kokemustietoon näissä järjestöissä, mutta palvelusisältöihin se voi heijastua. **Muu- tos kohdistunee eniten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisiin, jotka ohjaavat osallistujia palveluiden piiriin sekä sopeutumisvalmennusammattilaisiin järjestöissä.** Yksittäiselle sopeutumisvalmennusta tarvitsevalle osallistujalle muutos ei ole niin merkittävä. Tukea tarvitseva yksilö ei todennäköisesti osaa sanoittaa tuen tarvettaan sopeutumisvalmennukseksi, vaan tämän sanoituksen tekevät ammattilaiset. Riittää siis, jos tukea tarvitsevat löytävät oman potilasjärjestönsä luo itsenäisesti tai ohjaten. Eli tukea tarvitseva yksilö saa jatkossakin laadukasta, pitkään perinteeseen ja asiantuntemukseen nojaavaa palvelua, oli sen nimi mikä hyvänsä.

STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointikäytäntöjä ei ole tiettävästi aiemmin kartoitettu Suomessa. Sen sijaan sosiaali- ja terveysalojen järjestöjen motiiveja ja arviointitiedon hyödyntämistä kartoitettiin vuonna 2012 RAY:n toimesta. **Sosiaali- ja terveysjärjestöjen arviointivalmiudet ovat kehittyneet merkittävästi vuosina 2013–2020.** Yleinen suhtautuminen itsearviointiin sosiaali- ja terveysjärjestöjen keskuudessa on käynyt läpi valtavan muutoksen, ja oman toiminnan arvioinnista on tullut osa STEA-rahoitteisten järjestöjen arkipäivää. STEA-rahoitteisen toiminnan arviointia ja siihen liittyviä valmiuksia olisikin hyvä kartoittaa uudestaan, kun strategiauudistus saadaan päätökseen.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet:

Avustusopas 2021. Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskus STEA 2020.
[https://www.stea.fi/documents/2184241/10551958/STEA+avustusopas+2021.
www.pdf/36d0dec2-dd76-4dde-39a3-cab0e19a2694/?t=1592286175572](https://www.stea.fi/documents/2184241/10551958/STEA+avustusopas+2021.www.pdf/36d0dec2-dd76-4dde-39a3-cab0e19a2694/?t=1592286175572)

Harju, Henna: Tuetusti systemaattiaa arviointiin s. 61–67. Teoksessa Aalto-Kallio Mervi, Haake Niina & Saarinen Erja (toim.) Arvioiva toimintakulttuuri järjestöarkeen. SOSTE 2014.

Henriksson Mikko, Linnolahti Outi ja Harju Henna: Opas oman toiminnan arviointiin järjestöille. ARTSI-projektissa kehitetty itsearviointimalli ja työkalut arviointiin. Helsinki: Kuntoutussäätiö 2015.

Järjestöjen sopeutumisvalmennustoiminta. Sivu päivitetty 07.10.2020. STEA
<https://www.stea.fi/avustusten-haku/linjauksia/jarjestojen-sopeutumisvalmennustoiminta>

Järjestöopas. Toiminnan vaikuttavuus. SOSTE 2020.
<https://www.soste.fi/jarjestoopas/toiminnan-vaikuttavuus/>

Koskela, Tuomas: Kehittämishankkeiden arvioinnin tila. Motiivit ja arviointitiedon hyödyntäminen sosiaali- ja terveysalojen järjestöissä. Avustustoiminnan raportteja 28. RAY 2012.

Niskanen, Miikka: Sopeutumisvalmennus käytännössä. Teoksessa Streng Hely (toim.): Sopeutumisvalmennus. Suomalaisen kuntoutuksen oivallus. Raha-automaattiyhdistys 2014.

Peltosalmi, Eronen, Haikari, Laukkarinen, Litmanen, Londén ja Ruuskanen: Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveystieteiden järjestöistä. Järjestöbarometri 2020. SOSTE 2020.
<https://www.soste.fi/jarjestobarometri/jarjestobarometri-2020/>

Peurala, Sinikka H.: ICF ja sopeutumisvalmennus. Teoksessa Streng Hely (toim.): Sopeutumisvalmennus. Suomalaisen kuntoutuksen oivallus. Raha-automaattiyhdistys 2014.

Streng, Hely (toim.): Sopeutumisvalmennus. Suomalaisen kuntoutuksen oivallus. Raha-automaattiyhdistys 2014.

Tuomi, Marja: Uusilla toimintatavoilla uuteen aikaan 19.10.2020.
<https://www.stea.fi/-/uusilla-toimintatavoilla-uuteen-aikaan#70251af8>

Vaikuttavuuden jäljillä – opas yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kehittämiseen. Arvoliiitto 2020. <https://www.hyvanmitta.fi/wp-content/uploads/2019/12/Hyva%CC%88n-Mitta-Ty%C3%B6kirja-final.pdf>

Vedenkannas, Elina: Arvioinnin työkaluja pienissä järjestöissä s. 73–80. Teoksessa Aalto-Kallio Mervi, Haake Niina & Saarinen Erja (toim.): Arvioiva toimintakulttuuri järjestöarkeen

Julkaisemattomat lähteet:

Harju, Henna & Ruuth, Mari: Arvioinnin työkalut -webinaarin 17.11.2020 aineisto.

Harju, Henna & Ruuth, Mari: Kysely- ja haastattelurungot järjestötoiminnan arvioinnissa -webinaarin 13.10.2020 aineisto.

Harju, Henna: Sopeutumisvalmennuksen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointi -luento. Eläkeliiton järjestämästä Kohti yhtenäisempää tuloksellisuuden osoittamista järjestöissä -seminaarissa 19.11.2020.

Harju, Henna: Tavoitteet ja mittarit vaikuttavuuden tukena -luennon 19.10.2020 aineisto. Vaikuttavuuden perusteet järjestöissä -webinaarisarja. Sivis & SOSTE.

STEA:n tilastot. Sähköpostiviesti erityisasiantuntija Jorma Kaakkuriniemeltä 10.12.2020.

Vedenkannas, Elina & von Hertzen-Oosi, Nina: STEA:n arviointikoulutus 1.12.2020.

Liite 1. Kyselylomakkeet A ja B

Miten keräät kuntoutujilta tietoa sopeutumisvalmennuksen (STEA) tuloksista ja vaikutuksista?

Hyvä järjestöjen sopeutumisvalmennusryhmän jäsen!

Jatkamme tällä kyselyllä yhteiskehittämistä, jota aloitimme keväällä 2019 järjestetyssä "Sopeutumisvalmennuksen arviointi ja vaikuttavuus"-seminaarissa.

Etsimme yhteistä ymmärrystä siitä, millainen tieto on relevanttia järjestölähtöisen, STEA:n rahoittaman sopeutumisvalmennuksen tulosten ja vaikutusten osoittamiseen.

Tiedämme jo, että käytössä on monenlaisia kyselyjä ja mittareita. Nyt haluamme kurkistaa näiden sisään. Olemme kiinnostuneita toiminnan tuloksia ja vaikutuksia koskevista kysymyksistä.

Kyselyyn vastaaminen vie nopeimmillaan noin 20 - 30 minuuttia. Arvostamme kovasti, jos käytät aikaasi ja referoit myös tuloksia ja vaikutuksia, vaikkapa viimeisimmän TVS-raporttisi tai toimintakertomuksesi pohjalta.

Valitse ensin yksi näkökulma, esimerkiksi internaattimuotoinen toiminta tietylle kohderyhmälle. Ja jos haluat, voit vastata kyselyyn useamman kerran eri näkökulmista. Arvostamme kumpaakin vaihtoehtoa. Kaikesta tiedosta on hyötyä, vastasitpa suppeasti tai laajemmin.

Yhteistyöterveisin

Valmisteleva työryhmä

Annika Ingves (Neuroliitto), Anu Korhonen (Eläkeliitto), Marja Nylén (Epilepsialiitto), Piia Pietilä (Kuntoutussäätiö), Päivi Ritvanen (CP-liitto), Susanna Ryyänen (Lihastautiliitto), Eija-Maija Toikka (MLL Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö) ja Arja Toivomäki (Neuroliitto)

Muutama sana kyselyn viitekehystä

Sopeutumisvalmennuksen tavoitteena on tukea osallistujan arkista selviytymistä ja psykososiaalista toimintakykyä. Kyseessä on erityinen kuntoutusmuoto, jossa yksilöllisen valtaistumisen ajatellaan rakentuvan ensisijaisesti vertaistuen ja myönteisen ryhmäidentiteetin kautta.

Sopeutumisvalmennus perustuu ammattilaisten koordinoiman vertaistuen kautta saatavaan sosiaaliseen tukeen, johon yhdistyy ammattilaisten edustama institutionaalinen tieto.

Valtaistumisessa on useita tasoja, kuten emotionaalinen, kognitiivinen, vuorovaikutuksellinen ja toiminnallinen taso. Myös sopeutumisvalmennuksen vaikutukset voivat näkyä eri tasoilla. Ne voivat olla pystyvyyden tai hallinnan tunteen kehittymistä, tilanteessa tarvittavien taitojen omaksumista, kykyä rakentavampaan yhteistoimintaan tai jonkun aktiivisen selviytymisstrategian omaksumista.

Lähde: Järvikoski ja Härkäpää 2014. Teoreettinen näkökulma sopeutumisvalmennukseen. Teoksessa Streng (toim.) Sopeutumisvalmennus, suomalaisen kuntoutuksen oivallus. 101 - 147

SITTEN VAAN ROHKEASTI VASTAILEMAAN!

Valitse aluksi näkökulma, josta tarkastelet järjestämäsi sopeutumisvalmennuksen tiedonkeruuta. Tähän vaiheeseen kannattaa keskittyä. Tarkka profilointi säästää aikaasi kyselyn seuraavissa vaiheissa.

Voit vastata kyselyyn myös useamman kerran eri näkökulmista.

Mitä sopeutumisvalmennuksen kohderyhmää tarkastelet

- perheet
- lapset
- nuoret
- pariskunnat
- aikuiset
- muu, mikä _____

Millaista sopeutumisvalmennuksen muotoa tarkastelet (voit valita useamman)

- kasvokkainen (perinteinen) sopeutumisvalmennus
- etänä toteutettava sopeutumisvalmennus
- monimuoto (osittain etänä, osittain kasvokkain)
- muu, mikä _____

Mikä on järjestämäsi sopeutumisvalmennuksen peruste

- synnynnäinen vamma
- vammautuminen
- sairaus, mikä _____
- sosiaalisen tilanteen muutos, mikä _____
- joku muu, mikä _____

Kirjoita avoimiin vastauskenttiin järjestämäsi sopeutumisvalmennuksen palaute- tai seurantakyselyihin sisältyviä kysymyksiä, jotka mielestäsi antavat tietoa kyseisestä osa-alueesta.

HUOM. jos kysymykset sisältyvät tai pohjautuvat johonkin viralliseen mittariin, mainitse myös mittari.

Millaisilla kysymyksillä keräät tietoa kurssilta saadusta vertaistuesta ja sen vaikutuksista osallistujan elämään kurssin jälkeen?

Millaisilla kysymyksillä keräät tietoa kurssin tuomasta osallisuuden kokemuksesta ja sen vaikutuksista osallistujan elämään kurssin jälkeen?

Osallisuus tarkoittaa kuulumista asiakokonaisuuteen tai ryhmään, jossa kokee vastuoroisuutta, arvostetuksi tulemista ja pystyvyyttä. Toiminnan tasolla osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäntapaan tai yhteisiin asioihin.

Esitä halutessasi lyhyt tulkintasi OSALLISUUTTA koskevista tuloksista ja vaikutuksista:

Millaisilla kysymyksillä keräät tietoa kuntoutujan valtaistumisesta ja sen vaikutuksista osallistujan elämään kurssin jälkeen?

Valtaistuminen tarkoittaa kriittisen tietoisuuden, itseluottamuksen tai hallinnan tunteen vahvistumista aiempaan tilanteeseen verrattuna. Ihminen on löytänyt voimavaroja ja taitoja, joiden avulla hän luottaa kykyynsä selviytyä arjen tilanteista tai pystyvänsä toimimaan itsensä ja muiden hyväksi.

Esitä halutessasi lyhyt tulkintasi VALTAISTUMISTA koskevista tuloksista ja vaikutuksista:

Miltä ajatuksia tähän kyselyyn vastaaminen herätti? Mitä muuta haluat sanoa?

STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointi

Tällä kyselyllä kerätään tietoa STEA:lle tehtävään sopeutumisvalmennuksen arviointiin liittyvään raporttiin, jonka Kuntoutussäätiö toteuttaa Eläkeliiton toimeksiannosta.

Kyselylinkkiä voi jakaa sellaisille henkilöille, joiden työkuvaan kuuluu STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointi. Kyselyyn vastaaminen on anonyymiä, ja vie aikaasi noin 5-10 min. Jos et osaa tai halua vastata johonkin kysymykseen, voit hypätä kysymyksen yli.

Painathan kyselyn lopussa Lähetä-painiketta, jotta vastauksesi rekisteröityy.

Lisätietoja: Kuntoutussäätiön tutkija-arvioitsija Henna Harju, p. 044 781 3151, henna.harju@kuntoutussaatio.fi tai Eläkeliiton suunnittelija Anu Korhonen, p. 040 725 7561 tai anu.korhonen@elakeliitto.fi

I Taustatiedot

1. Palkattujen työntekijöiden määrä järjestössämme

- Ei yhtään
- 1–3
- 4–10
- 11–20
- 21–50
- yli 50

2. Roolini järjestöme STEA-rahoitteisessa sopeutumisvalmennuksessa.

Voit valita useita kohtia.

- Osallistun sopeutumisvalmennuksen käytännön toteutukseen (esim. suunnittelu, osallistujien valinnat, organisointi tai kurssien vetäminen)
- Osallistun sopeutumisvalmennuksen arviointiin
- Osallistun järjestöme sopeutumisvalmennuksen rahoitushakuun ja -raportointiin
- Jokin muu rooli, mikä? _____

II Sopeutumisvalmennuksen arvioinnin toteutus

3. Keräättekö tietoa STEA-rahoitteiseen sopeutumisvalmennukseen osallistuneiden toimintakyvyn eri osa-alueilta? Voit valita useita kohtia.

- Psyykkinen toimintakyky
- Fyysinen toimintakyky
- Sosiaalinen toimintakyky
- Emme kerää tietoja osallistujien toimintakyvystä

4. Miten keräätte arviointitietoa STEA-rahoitteiseen sopeutumisvalmennukseen osallistujilta? Valitse käytetyt tiedonkeruutavat, voit valita useita kohtia.

- Sähköinen kyselylomake
- Paperinen kyselylomake
- Yksilöhaastattelu
- Ryhmähaastattelu
- Havainnointi (strukturoitu ja dokumentoitu)
- Jokin muu tapa, mikä? _____

5. Jos käytätte kyselylomakkeita, mitä kysymystyyppejä hyödynnätte.

Voit valita useita kohtia.

- Avokysymys (vastaaja kirjaa näkemyksensä omin sanoin)
- Asteikko- eli matriisikysymys (vastaajia pyydetään arvioimaan annettuja väittämiä esim. asteikolla 1–5)
- Valinta- ja monivalintakysymykset (vastaaja valitsee annetuista vaihtoehdoista sopivan tai sopivimmat vaihtoehdot)

6. Missä vaiheessa keräätte arviointitietoa STEA-rahoitteiseen sopeutumisvalmennukseen osallistuneilta?(Tässä yhteydessä kyselyllä viitataan mihin tahansa tiedonkeruutapaan)

- Toteutamme yhden kyselyn kurssin lopussa
- Toteutamme alku- ja loppukyselyn kurssin alussa ja lopussa
- Toteutamme alku- ja loppukyselyt sekä seurantakysely kurssin päättymisen jälkeen
- Toteutamme loppukyselyn kurssin lopussa ja seurantakyselyn kurssin päättymisen jälkeen
- Jokin muu arviointiasetelma, mikä? _____

7. Jos teillä toteutetaan seurantakyselyitä, kuinka pitkän ajan kuluttua ne toteutetaan STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen päättymisestä?

- Yksi seurantakysely alle 1 kk:n kuluttua kurssin päättymisestä
- Yksi seurantakysely 1–3 kk:n kuluttua kurssin päättymisestä
- Yksi seurantakysely 4–6 kk:n kuluttua kurssin päättymisestä
- Yksi seurantakysely 7–12 kk:n kuluttua kurssin päättymisestä
- Yksi seurantakysely yli vuoden kuluttua kurssin päättymisestä
- Toteutamme useamman seurantakyselyn, kuinka pitkän ajan päästä kurssin päättymisestä? _____
- Emme toteuta seurantakyselyitä

8. Miten hyödynnätte STEA-rahoitteisesta sopeutumisvalmennuksesta kerättyä arviointitietoa? Voit valita useita kohtia.

- Rahoittajalle raportoinnissa
- Rahoitushaussa
- Järjestömme toimintasuunnitelmassa ja -kertomuksessa
- Oman toiminnan kehittämisessä
- Oman toiminnan esittelyssä
- Sopeutumisvalmennuksen markkinoinnissa
- Esittelemme tuloksia sopeutumisvalmennukseen osallistujille (esim. aiemmin toteutettujen kurssien tulokset)
- Jossakin muussa yhteydessä, missä? _____

9. Sopeutumisvalmennuksen päätavoitteiden nähdään yleisesti muodostuvan vertaistuesta, osallisuudesta ja valtaistumisesta. Mikä on järjestönne STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen suhde näihin tavoitteisiin?

- Nämä tavoitteet kuvaavat toimintaamme ja sen arviointia
- Nämä tavoitteet eivät näyttäyty suoraan tässä muodossa toiminnassamme ja sen arvioinnissa
- Meillä on käytössä omat, näistä poikkeavat tavoitteet ja niitä tukeva arviointi

III STEAn seurantajärjestelmän uudistus ja sen vaikutukset arviointiin

10. Arvioi seuraavia sopeutumisvalmennuksen arviointiin liittyviä väittämiä asteikolla 1–4, jossa 1=Täysin eri mieltä, 2=Melko eri mieltä, *3=Melko samaa mieltä ja 4=Täysin samaa mieltä.

	1= Täysin eri mieltä	2= Melko eri mieltä	3= Melko samaa mieltä	4= Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
On hyvä, että STEA-raportoinnin painopiste on siirtynyt tuloksellisuuden seurantaan, eikä vaikutusten ja vaikuttavuuden seurantaa edellytetä enää järjestöiltä	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kokenut sopeutumisvalmennuksen vaikuttavuuden osoittamisen STEA-raportoinnissa haastavaksi	☐	☐	☐	☐	☐
Järjestömme tulee arvioimaan sopeutumisvalmennuksen vaikuttavuutta ja tekemään seurantakyselyitä kohderyhmälle, vaikka STEA ei enää edellytä vaikuttavuustietoa raportoinnissa	☐	☐	☐	☐	☐
Omien mittareiden laatiminen uudessa STEA-avustushakemuksessa oli helppoa [STEA: Mittarilla tarkoitetaan jotakin asiaa kuvaavaa tunnuslukua, esim. ystäviä saaneiden osuus, yksinäisyyttä kokevien määrä tai tupakoinnin lopettaneiden osuus]	☐	☐	☐	☐	☐
Mittareiden laatiminen avustushakemukseen helpottaa sopeutumisvalmennuksen arvioinnin toteutusta	☐	☐	☐	☐	☐
STEA-avustushakemukseen laatimamme mittarit sisältävät myös numeerisia tavoitetasoja eli tiedon siitä, kuinka suuri tai laaja muutos halutaan saada aikaan sopeutumisvalmennukseen osallistujissa	☐	☐	☐	☐	☐
On hyvä, ettei STEA-seuranta edellytä enää tiedonkeruuta kohderyhmän lisäksi toiminnan toteuttajilta, sidosryhmiltä ja vapaaehtoisilta	☐	☐	☐	☐	☐
Olisi hyvä, jos STEA-rahoitteiselle sopeutumisvalmennukselle olisi olemassa yhteiset mittarit	☐	☐	☐	☐	☐

11. Jos STEA-rahoitteiselle sopeutumisvalmennukselle luotaisiin yhteiset mittarit, mitä hyötyjä ja haasteita siitä voisi seurata?

12. STEA pilotoi parhaillaan osana seurantajärjestelmänsä uudistusta mittareita järjestöje yhteiseen käyttöön. Arvioi STEA:n pilotointiin valitsemien mittareiden soveltuvuutta sopeutumisvalmennukseen.

	En tunne mittaria	Tunnen mittarin, mutta en ole testannut sitä sopeutumisvalmennuksessamme	Olen testannut mittaria sopeutumisvalmennuksessamme ja koen sen soveltuvan siihen	Olen testannut mittaria sopeutumisvalmennuksessamme ja koen, ettei se sovellu siihen
Elämänlaatumittari	☐	☐	☐	☐
Osallisuusindikaattori	☐	☐	☐	☐
Positiivisen mielenterveyden mittari (lyhyt)	☐	☐	☐	☐
Koetun yksinäisyyden mittari	☐	☐	☐	☐
Kykyviisari	☐	☐	☐	☐

13. Voit tässä kommentoida edellisen kysymyksen vastauksiasi tarkemmin. Perustele miksi mittarit soveltuvat tai eivät sovellu käyttöönne?

14. Mitä muuta haluaisit sanoa STEA-rahoitteisen sopeutumisvalmennuksen arviointiin liittyen?

Eläkeliitto ry
Kalevankatu 61, 00180 Helsinki
p. 09 7257 1100
info@elakeliitto.fi
www.elakeliitto.fi/sopeutumisvalmennus

Eläkeliitto sosiaalisessa mediassa
www.facebook.com/elakeliitto
www.twitter.com/elakeliitto
www.instagram.com/elakeliitto